

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR: DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

1 SENTYABR – MUSTAQILLIK KUNI

31

YOSHDA

SENTYABR

№44

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.taqqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
1-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-1**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-1**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 44-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 42 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Раҳмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпلامга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

1. Mirshaeva Kamola Olimovna AYOLLAR TOMONIDAN ZO‘RLIK ISHLATIB SODIR ETILADIGAN JINOYATLARNI OLDINI OLISH MASALALARI	7
2. Неъматов Азизбек Ғолибжон ўғли ТЕРГОВ ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИ- НИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУССИЯТЛАРИ	10
3. Yodgorov Muhammad Furqat o‘g‘li JINOYAT PROTSSESSIDA ELEKTRON ISH YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	12
4. Олимов Бекмирза Тухтапулатович ЎЗГАЛАР МУЛКИНИ ТАЛОН-ТАРОЖ ҚИЛИШ. ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИ, МУАМ- МОЛАР, ТАКЛИФЛАР.....	15
5. Yu. Fozilova KORRUPSIYA OMILLARI VA UNGA QARSHI KURASH.....	19
6. Yuldashev Ilhom Normatovich, Sattorova Hakimaxon Xudoyberdiyevna VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISH.....	21
7. Yuldoshbekov Avazbek Alisherovich “GOOD GOVERNANCE” – AS CO-BUILDING AN EFFECTIVE POLITICAL FRAMEWORK.....	23
8. Иброҳимов Жамшид Абдуғофур ўғли ТЕРРОРЧИЛИК ХУСУСИЯТИГА ЭГА ЖИНОЯТЛАРНИНГ САБАБЛАРИ ВА УЛАРГА ИМКОН БЕРГАН ШАРТ-ШАРОИТЛАР	25
9. Юлдашбеков Авазбек Алишерович “GOOD GOVERNANCE” – «НАДЛЕЖАЩЕЕ УПРАВЛЕНИЕ» ПОНЯТИЯ И КОНЦЕП- ЦИЯ	31
10. Раджапов Азамат Худайназарович ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ ИШТИРОКИ	33
11. Эсоналиев Садриддин Нуриддин ўғли АХБОРОТ КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЭКСТРЕМИСТИК (ТЕРРОРЧИЛИК) ЖИНОЯТЛАР ТАФСИФИ.....	36
12. Тошнӣзов Сардор Уралбаевич ТАРКИБИДА КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ МОДДАЛАР МАВЖУД БЎЛГАН ДОРИ ВОСИТАЛАРИНИ РЕЦЕПТ БЎЙИЧА ЧАКАНА РЕАЛИЗА- ЦИЯ ҚИЛИШ ТАРТИБИНИ БУЗИШ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК MASALALARI.....	38

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЙЎНАЛИШИ

AYOLLAR TOMONIDAN ZO‘RLIK ISHLATIB SODIR ETILADIGAN JINOYATLARNI OLDINI OLISH MASALALARI

Mirshaeva Kamola Olimovna

Sudyalar oliy maktabi tayanch doktoranti

ORCID ID: 0000-0002-5528-0113

Email: kamola.mirshaeva@mail.ru

Annotatsiya: mazkur maqolada muallif ayollar tomonidan zo‘rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlar va ularning rivojlanishining tendensiyalari bo‘yicha xorijiy davlatlar tajribasi, ushbu sohada xorijiy davlatlarda o‘tkazilgan tadqiqotlar va mavjud doktrinal qarashlar tahlili o‘tkazilgan.

Kalit so‘zlar: zo‘rlik, ayollar jinoyati, onaning o‘z chaqalog‘ini qasddan o‘ldirishi, odam o‘ldirish, zo‘rlik ishlatish.

Rivojlanayotgan mamlakatlarda jinoiy xatti-harakatlarning oldini olish uchun ayollar bilan muvaffaqiyatli ishlash tajribasi mavjud. Masalan, Yaponiyada kaltaklanib uyini tark etgan ayollar uchun ixtisoslashtirilgan boshpanalar yaratilmoqda. Xuddi shu mamlakatda Oliy sud ko‘magida yaratilgan ayollar kriminologiyasi bo‘yicha maxsus kurslar mavjud.

Buyuk Britaniya ayollar pornografiyasiga qarshi faol kurash olib bormoqda. Mamlakat rasmiylari pornografiya oqimini qattiq nazorat qiladi, filtrlaydi va o‘ziga xos to‘siq qo‘yadi. Ayollarning bunday noqonuniy xatti-harakati past ijtimoiy-iqtisodiy ahvol bilan bog‘liq [1].

Shvetsiya va Belgiyada oila institutiga katta ahamiyat beriladi. Ijtimoiy siyosat ayollar va bolalarni turli omillardan himoya qiladi. Qiyin hayotiy vaziyatga tushib qolgan ayollarga manzilli yordam ko‘rsatish uchun ko‘plab markazlar tashkil etilgan bo‘lib, xotin-qizlar o‘rtasida xulq-atvorning huquqiy normalarini shakllantirish, jinoyatchilikning har qanday ko‘rinishlariga chek qo‘yishga qaratilgan profilaktika ishlari olib borilmoqda. Psixologlar markazdan chiqqandan keyin ham ayollarga yordam berishadi, ularni kuzatib borishadi va qo‘llab-quvvatlashadi [2].

Kanadada ayollar jamoat ishlarida faol ishtirok etib, huquqni muhofaza qilish organlariga yordam berishadi. Fuqarolar politsiya bilan hamkorlikda harakat qilish orqali jinoyatchilar qo‘rquvini kamaytiradi va shaxsiy xavfsizlik hissini saqlaydi [3].

Xotin-qizlar o‘rtasida zo‘ravonlik jinoyatlarining oldini olish bo‘yicha xorijiy tajriba maxsus adabiyotlarda tegishli doktrinal asosga ega. Xorijiy va milliy manbalarga murojaat qilish ayollarga nisbatan zo‘ravonlikka qarshi kurash choralari taklif qilish imkonini beradi.

Xotin-qizlar o‘rtasida zamonaviy huquqbuzarliklarga yo‘l qo‘yilishining samarali oldini olish maqsadida ayollar uchun dastur bo‘yicha to‘liq psixologik porterni shakllantirish masalalarini boshlash kerak, ammo jinoyatchi ayolning potensial jinoyati, shaxslar jamiyatining ma‘lum bir psixologik doirasiga, zo‘ravon jinoyat dasturlarini aniqlashning oldini olishga yordam beradigan bir qator chora-tadbirlar, bu e‘tiborni uzoq muddatli muammolar bilan bog‘lashi kerak. Jinoyatchiga misol qilib jazolash.

Kanadada, ko‘p jihatdan, ayollarning jinoyatlarini umumijtimoiy, individual oldini olishni amalga oshirish barcha fuqarolarning yordami bo‘yicha boshidan bu hujjatlar to‘plami tomonidan joriy qilinishi kerak, muammolar, shu jumladan qayg‘uli demografik, asosiy psixologik, iqtisodiy organlari, Lavrinenko asosli jinoiy ishlar va tashvishli jinoyatlar bo‘yicha ayollarning ko‘rsatmalarini hal qilish elementlariga asoslangan jiddiy huquqiy ma‘lumotlar beradi. Shubhasiz, jamiyatlar o‘z chora-tadbirlari bo‘yicha erkinlikning oldini olish uchun juda ko‘p jinoyat resurslarini sarflamoqda [4].

Bunday samarali dasturlar juda achinarli, umumlashtirib, ular Amerika Qo‘shma Shtatlarining insoniyat xususiyatlarida faol qo‘llaniladi, chunki Rossiyaning to‘g‘ri vakillari ko‘plab giyohvand markazlarida mavjud bo‘lib, zo‘ravon ayollarni aniqlashga yordam beradi. eng qiyin hayotiy salbiy holatlar, qarama-qarshi ko‘rsatish qonuniy bo‘lishi kerak va psixologik yordam standarti beriladi.

To‘qnashuvlar, shubhasiz, har bir alohida ayolga g‘amxo‘rlik ko‘rsatishi, ayollarning hayotini oldini olishga e‘tibor qaratishda jinoyatchilikning oldini olishga ijobiy ta‘sir qiladi [5].

Xorijiy davlatlar jinoyat qonunchiligida oilada zo‘rlik ishlatib sodir etiladigan jinoyatlarning turlariga to‘xtalib o‘tadigan bo‘lsak, onaning o‘z chaqalog‘ini qasddan o‘ldirishi – oiladagi jinoyatlarning turlaridan biri. Biroq u odam o‘ldirishning boshqa turlaridan o‘ziga xosligi va jinoyat tarkibining xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Kriminofamilistikada so‘zning keng ma‘nosidagi o‘z chaqalog‘ini o‘ldirish deganda ota yoki ona yoxud ularning ikkalasi birgalikda o‘z farzandini yoki ulardan biri ikkinchisining farzandini o‘ldirishi tushuniladi. Xususan, jinoyat qonunida va sud tibbiyotida qo‘llaniladigan tor ma‘nodagi farzandkushlik onaning yangi tug‘ilgan chaqalog‘ini tug‘ruq paytida yoki bevosita tug‘ruqdan keyin o‘ldirishini anglatadi.

O‘z chaqalog‘ini o‘ldirish nafaqat turli tarixiy davrlarda, balki bir davrning o‘zida har xil baholangan jinoyatlardan biridir. Bu jamiyat rivojlanishining turli bosqichlarida ushbu qilmishning ahamiyati va ijtimoiy xavfilik darajasiga munosabat har xil bo‘lganligi bilan izohlanadi.

Umuman olganda, farzandkushlik zahirida hodisalar bir necha guruhining o‘zaro ta‘siri yotadi.

Birinchi – ayol hayotida jinoyat sodir etishdan oldingi vaziyat. U har xil bo‘lishi mumkin. Ayrim hollarda u ayol o‘z chaqalog‘ini o‘ldirishiga sabab bo‘ladi, ayrim hollarda esa bunday holat yuz bermaydi. Yu.M.Antonyan ayrim bo‘lajak jinoyatchi ayollar bir qarashda yaxshi oilada tarbiyalangani, ota-onasi ularga yaxshi munosabatda bo‘lganligini qayd etadi.

Ikkinchi – shaxsning ijtimoiy xususiyatlari, manfaatdor shaxslarning gapiga kirmaslik qobiliyati.

Uchinchi – ayolning biologik, psixologik xususiyatlari, xulq-atvori. Odatda, ayollar o‘ta ta‘sirchan, his-tuyg‘ularga boy bo‘ladi. Bu beqaror ruhiy jarayonlar tug‘ruq jarayonida sezilarli darajada kuchayadi. Bundan tashqari, ayollarda nevrozlar va psixopatiyalar darajasi ham ancha yuqori bo‘ladi. Bularning barcha birgalikda onaning o‘z chaqalog‘ini o‘ldirishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Ayolning boladan qutulish niyati uni qasddan o‘ldirish jinoyatiga aylanishiga imkoniyat yaratuvchi bir qancha sub‘ektiv va ob‘ektiv omillar mavjud. Bular:

- nikohsiz bola tuqqani uchun atrofdagilarning qoralashidan qo‘rqish hamda uyalish;
- bolaning otasi, o‘z qarindoshlari yoki boshqa shaxslar onani o‘z chaqalog‘ini o‘ldirishga og‘dirishi;
- ota-onasining salbiy munosabatidan qo‘rqish;
- jinoiy homila tushirish bilan shug‘ullanuvchi shaxslarning og‘dirishi;
- homiladorlikning oldini olish, homilani davolash muassasalarida tushirish imkoniyatiga doir maxsus tibbiy bilimlarning yo‘qligi;
- so‘qqabosh ona bolani tarbiyalashda moddiy va ma‘naviy qiyinchiliklarga duch kelishini tushinish, homilador ayollar va so‘qqabosh onalarga ijtimoiy-huquqiy yordam ko‘rsatilishi haqida zarur huquqiy bilimlarning yo‘qligi va h.k.

Huquq himoyachilari ma‘lumotlariga ko‘ra, 2021 yilda Eronda 15 nafar ayol o‘lim jazosiga hukm qilingan va qatl iyro etilgan. Ularning ko‘pchiligi o‘ziga nisbatan zo‘ravonlik qilgan erini o‘ldirishda ayblangan.

«Qatl etilgan ayollar sonining o‘sishi jiddiy xavotir uyg‘otadi», deydi Iran Human Rights direktori Mahmud Amiri Moghaddam.

Tashkilot ma‘lumotlariga ko‘ra, faqat shu yilning o‘zida kamida 15 nafar, 2010 yildan beri esa kamida 170 nafar ayol qatl etilgan. Huquq himoyachilarining fikricha, Eron sud tizimi ayollarni kamsitadi: masalan, jinoiy javobgarlikka tortish yoshi qizlar uchun 9 yosh, o‘g‘il bolalar uchun esa 15 yosh etib belgilangan. Ayollar ko‘rsatmalari erkaklarning so‘zlariga qaraganda kamroq huquqiy ahamiyatga ega.¹

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, xorijiy davlatlarda ayollar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarni oldini olishda nafaqat qonunchilik asoslari, balki jamoatchilik nazorati, ilmiy tadqiqotlar juda muhim ahamiyat kasb etadi.

¹ <https://kun.uz/news/2021/12/17/toqqiz-yoshdan-jinoiy-javobgarlik-yil-boshidan-beri-eronda-kamida-15-ayol-qatl-etilgan>

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Андреева А. В. УБИЙСТВА, СОВЕРШАЕМЫЕ ЖЕНЩИНАМИ: ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА //Устойчивое развитие науки и образования. – 2020. – №. 3. – С. 112-115
2. Андреева А. В. УБИЙСТВА, СОВЕРШАЕМЫЕ ЖЕНЩИНАМИ: ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА //Устойчивое развитие науки и образования. – 2020. – №. 3. – С. 112-115
3. Ахъядов Э.С. Анализ структуры женской преступности [Электронный ресурс] // Молодой ученый. 2015. № 21. С. 561-564
4. Лавриненко А.А. Преступность «с женским лицом»: печальная статистика или закономерности развития? // Общество и право. Научно-практический журнал. 2017. № 3 (21). С. 201-203
5. ДАВЫДОВА Е. И. Зарубежный опыт профилактики насильственной преступности среди женщин в современной России //Стратегические направления противодействия преступности на национальном и транснциональном уровнях. – 2020. – С. 201-204
<https://kun.uz/news/2021/12/17/toqqiz-yoshdan-jinoiy-javobgarlik-yil-boshidan-beri-erondakamida-15-ayol-qatl-etilgan>.

ТЕРГОВ ОРГАНЛАРИ ТОМОНИДАН ЖИНОЯТЛАРНИ ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУССИЯТЛАРИ

Неъматов Азизбек Ғолибжон ўғли
Ўзбекистон Республикаси ИИБ
Академияси Тезкор-қидирув
фаолияти кафедраси ўқитувчиси,
Тел: +998911303020
azizbek_nematov_696@mail.ru

АННОТАЦИЯ. Мақолада тергов органларининг жиноятларни барвақт олдини олиш соҳа олимларининг фикрлари асосида таҳлил қилинган, уларнинг тушунчаси, мазмун-моҳияти, шунингдек тергов органларининг жиноятларни олдини олиш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар ўрганилган. Тергов органлари томонидан жиноятнинг олдини олиш масаласига алоҳида эътибор қаратилган. Мақоланинг хулоса қисмида жиноятларни олдини олиш фаолиятни янги механизмини ташкил қилиш ва уни самарали режалаштириш, жиноятларни барвақт олдини олишда муҳим аҳамият касб этиши ёритилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: жиноятларнинг олдини олиш, жиноятнинг сабаб ва шароитлари, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари, тергов соҳасида жиноятларни олдини олиш, тақдимнома, жиноят муҳокамаси.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг ёзма шакли, асосан, газета ва журналларда ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шароитлари ҳақида мақолалар, содир этилган ҳуқуқбузарликлар тўғрисида хабар, ҳикоя, очерклар чоп этиш, одамлар гавжум бўладиган жойларда ёзма эълонлар осиш, аниқланган ҳуқуқбузарликнинг сабаб ва шароитлари, шунингдек ҳуқуқбузарликдан жабрланиш эҳтимоли юзасидан фуқароларга огоҳлик ва хушёрликка чақирувчи хатлар юбориш, тақдимномалар киритиш, расмий огоҳлантириш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабаблари ва уларга имкон бераётган шарт-шароитлар тўғрисида хабардор қилиш кабиларда намоён бўлади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг оғзаки шакли суҳбат, маъруза, савол-жавоб, радио эшиттириш, аҳоли гавжум жойлар (масалан, бозорлар, метро бекатлари, супермаркет ёки гипермаркетлар) да огоҳликка чақирувчи овозли матн тасмасини эшиттириш кабиларда кузатилади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг кўргазмали шаклида телевидение ва ижтимоий тармоқлар орқали ҳуқуқбузарликлар ҳақида кўрсатувлар, кинофильмлар, видеороликлар тайёрлаб эфирга узатиш, аҳоли гавжум жойларда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси мазмунига эга плакатлар, эълонлар яратиш, видеороликлар намоёиш қилиш, учрашув, маъруза жараёнларида мультимедиа воситаларидан фойдаланилади. Шундай профилактик тадбирлар борки, улар ҳам оғзаки, ҳам ёзма ва ҳам кўргазмали шаклда амалга оширилиши мумкин (Буларга маъруза ўқиш, яқка тартибда суҳбат ўтказиш кабиларни мисол қилиб келтириш мумкин). Амалий ёрдам бериш шакли ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг бошқа шаклларида ўзига хос жиҳатлари билан ажралиб туради. Хусусан, ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг турлари, усул ва шакллари ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолиятининг мазмунини ташкил этади. Бу борадаги билимлар ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг самарали ташкил этилиши ва амалга оширилишини кафолатлайди [1].

Дастлабки тергов органларининг жиноятларни профилактика қилиш фаолияти ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг умумий назарий асослари билан уйғун ҳисобланади, яъни ҳар икки тушунча мазмун-моҳиятига кўра бир-бири билан узвий боғлиқ ва ўзаро бир-бирини тўлдириб боради. Бироқ, таъкидлаб ўтиш лозимки, тергов органлари бутун бир профилактик фаолиятнинг асосини ташкил қилувчи, унинг йўналишларини белгилашда ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган жиноятнинг сабаб ва шароитларини аниқлашда муҳим ўрин тутади. Бу масалада рус олими И.Р.Веренчиков, терговчининг жиноятларнинг олдини олиш фаолиятини ўрганишнинг муҳимлиги, унинг жиноятлар ижтимоий профилактикасининг асосий субъекти эканлиги билан белгиланади, унинг дастлабки тергов босқичида жиноятнинг сабаблари ва унга имкон берган шарт-шароитларни аниқлаш бўйича фаолияти жиноятлар ижтимоий профилактикасини амалга оширувчи бошқа субъектлар учун асос бўлиб хизмат қилади, деб таъкидлаб ўтган [2].

Жиноят-процессуал ҳуқуқига оид ва бошқа юридик адабиётларда тергов органларининг жиноятларнинг олдини олиш фаолиятининг тушунчасига алоҳида таъриф берилмаган. Бироқ, тергов органлари фаолиятининг асосини содир этилган жиноятларни очиш билан бирга жиноятларнинг олдини олиш ҳам ташкил қилади. Бунда тергов органлари томонидан жиноятнинг сабабларини ва унинг содир этилишига имкон берган шарт-шароитларини аниқлаш мажбурияти қонун ҳужжатларининг вазифаларидан бири бўлган жиноятларни олдини олиш чораларини кўришдан иборатдир[3].

Жиноят ҳуқуқига оид юридик адабиётларда жиноятларни олдини олиш, алоҳида меъёр сифатида ҳуқуқий ҳулқ-атворни белгиловчи ҳуқуқий онг даражасини шакллантириш орқали ижтимоий ҳавфли ҳаракатлар содир этилмаслигини таъминлаш сифатида таърифланган[4]. Жиноий-ҳуқуқий нуқтаи-назардан мазкур таърифга қўшилаемиз. Чунки, жиноят қонунчилиги орқали муайян хатти-ҳаракатларни содир этганлик учун жавобгарлик белгилаш орқали инсонларда ҳуқуқий ҳулқ-атвор меъёрлари шакллантирилади ва унинг чегаралари ўрнатилади[5].

Тергов органларининг жиноятларнинг олдини олиш фаолияти доирасида аниқланадиган жиноятларнинг сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитлар юқорида қайд этилган жиноятларни олдини олишнинг ҳар икки йўналишида ҳам ҳал қилувчи аҳамиятга эга.

Қайд этиш лозимки, тергов органларининг жиноятларнинг олдини олиш фаолияти юридик фан тизимида муҳим масала ҳисобланади. Айниқса, жиноят ҳуқуқи, жиноят-ижроия ҳуқуқи фанлари жиноятларни олдини олиш фаолиятининг ажралмас қисмини ташкил қилади [6].

Хулоса ўрнида шуни таъкидлаш лозимки, жиноятларни профилактика қилиш фаолиятида тергов органларининг асосий уйғунлаштириш ўз навбатида жиноятларнинг муваффақиятли профилактика қилинишини таъминлайди. Дастлабки тергов органлари фаолияти нуқтаи назаридан келиб чиқиб, жиноятларни профилактика қилишда янгича ёндашув ва механизм ишлаб чиқиш ва шу орқали жиноятчиликнинг ҳар қандай кўринишини профилактика қилинишига асос бўлиб хизмат қилади. Ҳозирги вақтга келиб, тергов органларининг жиноятларни профилактика қилиш фаолиятида жиноятларни профилактика қилишнинг механизмини ишлаб чиқишни тақозо этмоқда.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Хўжакулов С.Б. Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти: Ўқув қўлланма / Масъул муҳаррир проф. И. Исмаилов.Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2017., Б.-7.
2. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят-процессуал кодексига шарҳлар. Масъул муҳаррир: проф. Ғ.А.Абдумажидов. –Т.: ТДЮИ нашриёти, 2009.
3. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар // юридик фанлар доктори, профессор М.Х.Рустамбаев таҳрири остида. Т.:2009., Б.-4
4. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодексига шарҳлар // юридик фанлар доктори, профессор М.Х.Рустамбаев таҳрири остида. Т.:2009., Б.4.
5. Криминология: Учебник// под ред. проф. Малкова В.Д. – Москва.: 2004 г. стр.-3.
6. Қ.Абдурасулова, С.Ниёзова. Жиноятчилик ва жиноятчи шахси муаммолари: магистратура йўналиши учун ўқув қўлланма / Тошкент давлат юридик институти, 2005. Б. – 40. (Q. Abdurasulova, S. Niezova. Crime and personality problems of a criminal: a textbook for magistracy / Tashkent State Law Institute, 2005. P. - 40.)

JINOYAT PROTSESSIDA ELEKTRON ISH YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Yodgorov Muhammad Furqat o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti ixtisoslashtirilgan filiali

Jinoyat-huquqiy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Telefon nomer: +998914029478

Annotatsiya: Tadqiqotning maqsadi jinoyat protsessual qonunchiligiga yangi normalarni kiritish orqali elektron ish yuritish tizimini takomillashtirish hisoblanadi. Uning ilmiy yangiligi shundan iboratki, bugungi kunda jamiyatdagi har bir sohada raqamli texnologiya islohotlari olib borilayotgan bir jarayonda, jinoyat protsessida ham bunday yangiliklarning joriy etilishi nafaqat vakolatli organlarning ishini osonlashtirishga, balki, fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilishga ham o'z hissasini qo'shadi. Shu bois, Rossiya, Xitoy, Qozog'iston kabi davlatlar tajribasi asosida tahlil etilgan ushbu mavzu jinoyat protsessidagi ayrim normalarni soddalashtirishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: elektron jinoyat ishi, “e-xatlov”, elektron chaqiruv, ishlarni taqsimlash, avtomatlashtirilgan tizim.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining Muqaddimasida ta'kidlanganidek, xalqimiz inson huquqlariga sodiqligini tantanali ravishda e'lon qilib, hozirgi va kelajak avlodlar oldidagi yuksak mas'uliyatini anglagan holda, demokratiya va ijtimoiy adolatga sadoqatini namoyon qilib, xalqaro huquqning umum e'tirof etilgan qoidalari ustunligini tan olgan holda, insonparvar demokratik huquqiy davlat barpo etishni ko'zlab, fuqarolar tinchligi va milliy totuvligini ta'minlash maqsadida o'zining muxtor vakillari siymosida mamlakatning Oliy qomusini qabul qilgan [1].

Asosiy qonunimizdan ko'rinib turibdiki, islohotlarning barchasi avvalo inson manfaatlarini ta'minlashga yo'naltirilgan. Mazkur mavzuda yoritilishi mo'ljallangan masalalar ham, avvalo, inson manfaatlarining to'laqonli himoyasini o'zida aks ettirib, shu bilan birga, jinoyat protsessida ishtirok etuvchi vakolatli organlarning zimmasiga yuklatilgan vazifalarni yanada qulay va samarali mexanizmlarini joriy etishga qaratilgan.

PF-5953-sonli Farmonida jinoyat protsessida soddalashtirilgan ish yurituvni joriy etish bo'yicha bir qator chora-tadbirlar belgilanib, bu nafaqat ishni sudga qadar yuritish jarayonini, balki, mavjud protsessual norma va qoidalarni ham soddalashtirishni nazarda tutadi.

Raqamli soha iqtisodiyot bilan bir qatorda boshqa yo'nalishlarni ham chetlab o'tmaydi. Bu sudhuquq islohotlariga ham taalluqli bo'lib, protsessual qoidalarining tizimli ravishda buzilishi bilan bog'liq muammoli vaziyat ushbu sohada ham zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, eng avvalo, shaffof mexanizmlarni joriy etish orqali inson omilini kamaytirish zaruriyatini taqozo qiladi. Bundan ko'zlangan maqsad esa fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoyasini, shuningdek, protsessual qoidalarga so'zsiz rioya etilishini ta'minlashdan iborat.

Qayd etish joizki, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 14.05.2018 yildagi “Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida” PQ-3723-sonli qarori bilan O'zbekistonda elektron jinoyat ishini yuritish bo'yicha dastlabki qadamlar tashlandi.

Ushbu qaror bilan O'zbekiston Respublikasining Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligini takomillashtirish Konsepsiyasi tasdiqlangan bo'lib, unda jinoyat ishini yuritish jarayoni, shu jumladan, jinoyat ishi bo'yicha elektron ish yuritishda tartib-taomillarni qisqartirish va ortiqcha bosqichlarni chiqarib tashlash orqali optimallashtirish nazarda tutilgan.

Asosiy maqsad esa, “Ilg'or xorijiy tajribani o'rganish asosida qonunchilikni hamda jinoyat ishlarni tergov qilish va ko'rib chiqish uslubiyo'tini yanada takomillashtirish, sud-tergov faoliyatida zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanilishni kengaytirish, jinoyat ishi bo'yicha ish yurituvni, jumladan “Elektron jinoyat ishi” tizimini joriy etish orqali optimallashtirish va soddalashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqiladi”.

Qayd etish joizki, bugungi kunda jinoyat ishi doirasida surishtiruv, tergov va sud organlarining vakolatli tashkilotlar bilan idoralararo hamkorligini samarali yo'lga qo'yilgan deb bo'lmaydi.

JPKning 290-moddasi 1-qismiga ko'ra, hukmning fuqaroviy da'vo va boshqa mulkiy

undirishlarga doir qismi ijrosini ta'minlash uchun surishtiruvchi, tergovchi yoki sud gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi va fuqaroviy javobgarning mol-mulkini xatlashi shart [2].

Odatda, surishtiruv, tergov va sud organlari tomonidan jinoyat ishi bo'yicha mol-mulkni xatlashda idoralararo hamkorlik faqatgina mahalliy doirada amalga oshirilishi qayd etiladi. Masalan, Samarqand viloyatida olib borilayotgan tergov ishi bo'yicha gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi va fuqaroviy javobgarning ushbu viloyatdan boshqa hududdagi mol-mulkni aniqlanmaydi. Oqibatda, uning respublikadagi boshqa hududlarda mavjud bo'lgan mulki xatlanmasdan qoladi. Fikrimizcha, bu tergov yoki sudning respublika darajasidagi vakolatli organlar bilan hamkorligi zamonaviy elektron vositalar orqali o'zaro integratsiya qilinmaganligi natijasida sabab bo'ladi.

Shu bois, mavjud muammoni bartaraf etish maqsadida O'zbekiston Respublikasining 29.08.2001 yildagi “Sud hujjatlari va boshqa organlar hujjatlarini ijro etish to'g'risida”gi Qonunda ko'rsatilgan vakolatli organlar, shuningdek, surishtiruv, tergov va sudning o'zaro hamkorligini belgilab beruvchi yagona elektron “e-xatlov” tizimini joriy etish hamda uning huquqiy asoslarini jinoyat-protsessual qonunchiligida aks ettirish maqsadga muvofiq.

Jumladan, JPKning 290-moddasini quyidagi mazmundagi ikkinchi va uchinchi qismlar bilan to'ldirish hamda ikkinchi va to'qqizinchi qismlarni tegishincha to'rtinchi va o'n birinchi qismlar deb hisoblash lozim:

“Surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sud tomonidan mol-mulkni xatlash dastlab yagona elektron tizim orqali mol-mulk haqida ma'lumotlarni aniqlashdan boshlanadi.

Yagona elektron tizimning tashkil etilishi hamda bu borada idoralararo hamkorlikni amalga oshirish tartibi qonun hujjatlari bilan belgilanadi”. Bu orqali, xatlovdan ko'zlangan maqsadga erishishning qulay va ta'sirchan mexanizmi joriy etilib, qog'oz va vaqt sarfi kamayadi; manfaatdor shaxslarning qonunda belgilangan huquqlarini to'laqonli himoyasi ta'minlanadi; jinoyat ishi bo'yicha majburiyatli shaxslar tomonidan mol-mulkni begonalashtirishni oldini olishning tezkor choralari ko'riladi. Shuningdek, elektron dastur ma'lumotini jinoyat ishiga majburiy ravishda qo'shilishi natijasida, mavjud mol-mulkni qasddan yashirish kabi korrupsiyaviy va boshqa suiiste'molchilik holatlarining oldi olinadi.

Yana bir masala borki, mavjud holat nafaqat fuqarolarning haqli e'tiroziga, balki surishtiruv, tergov va sud organlarida ishlarning murakkablashuviga ham sabab bo'lmoqda.

Amaldagi jinoyat protsessual qonunchiligida, jinoyat protsessi ishtirokchilarini tergov yoki sud organlariga chaqirish jarayonini texnologiya vositalaridan foydalanish orqali soddalashtirish imkoni mavjud emas. Qonun bo'yicha, o'z ixtiyori bilan hozir bo'lmagan jinoyat protsessi ishtirokchisini vakolatli mansabdor shaxs huzuriga yetib kelishini ta'minlash maqsadida majburiy keltirish protsessual majburlov chorasi qo'llaniladi.

Ko'pincha, munosib xulq-atvorda bo'lish tilxati qo'llanilgan ayblanuvchilarning ehtiyot chorasi tergovda hozir bo'lmasdan, majburiyatlarni buzganlik vaji bilan qamoq ehtiyot chorasiga o'zgartiriladi.

Aksariyat ayblanuvchilar esa oilaviy yumushlari sababli chaqiruvdan xabardor bo'lmasdan, chaqiruv qog'ozini olmaganliklarini, ularning tergov yoki sud organlariga borishi bo'yicha xabarnomani topshirishning imkoni bo'lmaganligi haqidagi dalolatnomalar mahalla xodimlari va profilaktika inspektorlari tomonidan nomiga tuzilganligi haqida vaj keltirishadi.

Shu bois, bunday holat ushbu jinoyat protsessi jarayonini soddalashtirishni taqozo qiladi. Yuqoridagilarga ko'ra, JPKning 261-moddasini quyidagi mazmundagi ikkinchi va uchinchi qismlar bilan to'ldirish va ikkinchi qismni, tegishlicha, to'rtinchi qism deb hisoblash lozim:

“Shaxs jinoyat protsessi ishtirokchisi sifatida dastlab ishga jalb etilganda, u yozma rozilik asosida surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sud tomonidan yagona elektron aloqa vositasi orqali chaqirilishi mumkin.

“Yozma rozilik jinoyat protsessining barcha bosqichi uchun taalluqli bo'ladi. Bunday chaqiruv tartibi manfaatdor shaxsning yozma arizasi asosida o'zgartirilishi mumkin”.

Taklifning amalga kiritilishi esa, vaqt va xarajat sarfini qisqartirib, haqli e'tirozlarning kamayishiga, tergov va sud organlari ishi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Ta'kidlash joizki, Xitoy Davlat huquqni muhofaza qilish idoralarining o'zaro hamkorligi Konsepsiyasi hamda Qozog'iston Respublikasi Bosh prokurorining 03.01.2018 yildagi “Jinoiy sud ish yurituviga elektron formatni joriy etish to'g'risida”gi 2-sonli buyrug'iga ko'ra, jinoyat protsessi ishtirokchisini ularning roziligiga ko'ra telefon yoki boshqa so'zlashuv qurilmalari orqali chaqirish (SMS-

xabarnoma) tartibi joriy qilingan. Soʻz avvalida aytganimizdek, islohotlarni amalga oshirishda ustuvor vazifa shaffof mexanizmlarni joriy etish orqali inson omili, eng avvalo, korrupsiya xavf-xatarini bartaraf etishga qaratilgan.

Oʻzbekiston Respublikasining “Sud ishlarini yuritish tartibi takomillashtirilishi munosabati bilan Oʻzbekiston Respublikasining ayrim qonun hujjatlarigaoʻzgartish va qoʻshimchalar kiritish toʻgʻrisida”gi OʻRQ-607-sonli Qonuni qabul qilinib, ushbu Qonun bilan “Sudlar toʻgʻrisida”gi Qonun “Sudyalar oʻrtasida ishlarni taqsimlash” deb nomlangan yangi 691 -modda bilan toʻldirilib, sudlarda ishlarni avtomatlashtirilgan axborot tizimidan foydalangan holda taqsimlanishining huquqiy asoslari belgilab berildi.

Fikrimizcha, ishlarni taqsimlashda bu yangilik tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va tergov organlarini ham chetlab oʻtmasligi lozim. Chunki, bugungi kunda xodimga jinoyatga oid ariza va xabarlar hamda jinoyat ishlarini taqsimlashda organ rahbarlarining subʼektiv yondashuviga toʻlaqonli sharoit mavjud. Bundan tashqari, mavjud vaziyatda ishlarni xodimning ish hajmi, staji, tajribasi yoki manfaatlar toʻqnashuvini oldini olishga rioya qilgan holda taqsimlash tartibi mavjud emas.

Rossiya Federatsiyasi Oliy Hakamlik sudining 2009 yilgi 1-sonli axborotnomasidagi “Sudyalar oʻrtasida ishlarni avtomatlashtirilgan taqsimlash tizimi toʻgʻrisida”gi maqolada taʼkidlanishicha, ishlarni taqsimlash sudyaning ish hajmi, mehnat taʼtili, mehnatga layoqatsizlik davri kabi holatlarni hisobga olish lozimligi taʼkidlangan boʻlib, taklif etilayotgan avtomatlashtirilgan tizimni yaratishda ushbu tavsiyalarni inobatga olish muhim ahamiyatga ega. Ayrim huquqshunos olimlarning fikricha, “jinoyat ishlari yurituv tartibining ham kodifikatsiyalashgan normativ-huquqiy hujjat bilan tartibga solinishi ushbu munosabatlarda tezkorlik, aniqlik va tizimlilikni taʼminlaydi” [3]. Ushbu fikrga asoslanadigan boʻlsak, ishlarni taqsimlash tartibi ham kodeksda aks etmogʻi lozim.

Shu bois, JPKni “Tergovga qadar tekshiruv organlari xodimlari, surishtiruvchi va tergovchi oʻrtasida ishlarni taqsimlash” deb nomlanuvchi quyidagi mazmundagi yangi 204 -modda bilan toʻldirish maqsadga muvofiq: “Tergovga qadar tekshiruv, surishtiruv va tergov organlarida ishlar xodimlarning ish hajmi va ixtisoslashuvi, shuningdek, hududiylik tamoyili hisobga olingan holda, ular oʻrtasida jinoyat ishlarini taqsimlashga ish natijasidan manfaatdor boʻlgan shaxslarning taʼsir koʻrsatishi istisno etiladigan tartibda, avtomatlashtirilgan axborot tizimidan foydalangan holda taqsimlanadi. Ishlarni avtomatik tarzda taqsimlash tartibi qonun hujjatlari bilan belgilanadi” [4].

Taklifning amalga kiritilishi natijasida, bir xodim zimmasida jismoniy imkoniyatdan ortiqcha ravishda jinoyat ishlari toʻplanib qolishining, ishlarni taqsimlashda subʼektiv yondashuvga yoʻl qoʻyilishining oldi olinadi.

Xulosa oʻrnida aytish mumkinki, amalga kiritilishi taklif etilayotgan yangi normalarning tub mohiyati jinoyat protsessida raqamli soha imkoniyatlaridan samarali foydalanish orqali fuqarolarning huquq va manfaatlariga rioya etilishini yanada samarali taʼminlash, jinoyat protsessiga aloqador masʼul shaxslar uchun tezkor va qulay imkoniyatlar yaratish orqali protsess jarayonini soddalashtirishdan iborat

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

1. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi;
2. Oʻzbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksi;
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 30.11.2017 yildagi “Sud-tergov faoliyatida fuqarolarning huquq va erkinliklari kafolatlarini kuchaytirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida”gi PF-5268-sonli Farmoni;
4. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 02.03.2020 yildagi “2017-2021 yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasini “Ilm, maʼrifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili”da amalga oshirishga oid davlat dasturi toʻgʻrisida”gi PF-5953-sonli Farmoni;
5. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 14.05.2018 yildagi “Jinoyat va jinoyat-protsessual qonunchiligi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida” PQ-3723-sonli qarori;
6. Qozogʻiston Respublikasi Bosh prokurorining 03.01.2018 yilda qabul qilingan “Jinoiy sud ish yurituviga elektron formatni joriy etish toʻgʻrisida”gi 2-sonli buyrugʻi;
7. Rossiya Federatsiyasi Oliy Hakamlik sudining 2009 yilgi 1-sonli axborotnomasi.
8. S.Saxaddinov. Oʻzbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksiga sharhlar. Umumiy qism. – T. Toshkent, 2014. “Yangi asr avlodi”.

ЎЗГАЛАР МУЛКИНИ ТАЛОН-ТАРОЖ ҚИЛИШ. ФИРИБГАРЛИК ЖИНОЯТИ, МУАММОЛАР, ТАКЛИФЛАР

Олимов Бекмирза Тухтапулатович
Тошкент шаҳар “TRIBUN”
адвокатлик фирмаси адвокати
dostontoxtapolatov2@gmail.com

Аннотация: Ушбу мақолада фирибгарлик жинояти учун жиноий жавобгарлик, дастлабки тергов даврида ва суд жараёнида жиноят оқибатида етказилган зарарларни қопланиши ҳамда фирибгарлик жиноятларини олдини олиш юзасидан таклифлар билдирилган.

Калит сўзлар: Ижтимоий хавфли қилмиш, алдаш, ўзганинг мулки, моддий зарар, маънавий зарар, ишончни суистеъмол қилиш, фирибгарлик, фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари, шартли озод қилиш, жазони енгилроғи билан алмаштириш.

ХИЩЕНИЕ ЧУЖОГО ИМУЩЕСТВА. МОШЕННИЧЕСТВО, ПРОБЛЕМЫ, ПРЕДЛОЖЕНИЯ

Олимов Бекмирза Тухтапулатович,
г.Ташкент Адвокатская фирма "ТРИБУН", адвокат.
dostontoxtapolatov2@gmail.com

Аннотация: В данной статье вносятся предложения относительно уголовной ответственности за преступление мошенничества, возмещения вреда, причиненного преступлением в ходе предварительного расследования и в ходе судебного процесса, предупреждения преступлений мошенничества.

Ключевые слова: Общественно опасное деяние, обман, чужое имущество, материальный ущерб, моральный вред, злоупотребление доверием, мошенничество, права и интересы граждан, условно-досрочное освобождение, замена наказания более легким.

ROBBERY OF OTHERS' PROPERTY. FRAUD, PROBLEMS, SUGGESTIONS

Olimov Bekmirza Tukhtapulatovich
Tashkent city “TRIBUN” a lawyer at a law firm
dostontoxtapolatov2@gmail.com.

Annotation: In this article, suggestions are made regarding the criminal responsibility for the crime of fraud, the compensation of damages caused by the crime during the preliminary investigation and during the court process, and the prevention of fraud crimes.

Key words: Socially dangerous actions, deception, other's property, material damage, moral damage, abuse of trust, fraud, rights and interests of citizens, parole, substitution of punishment with a smaller one.

Ўзганинг мулкини ёки мулкига бўлган ҳуқуқини алдаш ёки ишончни суистеъмол қилиш йўли билан қонунга хилоф равишда ва текин қўлга киритиш- фирибгарлик жинояти ҳисобланади.

Ҳозирги кунда фирибгарлик жиноятларининг турли хил усуллари авж олганлиги, сўнгги йилларда бу турдаги жиноятлар сонининг ортганлиги ҳеч кимга сир эмас. Мен фирибгарлик жинояти ҳақидаги статистик маълумотлар ҳамда жиноятнинг белгилари ҳақида тўхталмасдан, бу турдаги жиноятларнинг содир этилишини олдини олиш ҳамда жиноят оқибатида фуқароларга етказилган моддий ва маънавий зарарларнинг қопланишини таъминланиши юзасидан ўз фикрларимни билдирмоқчиман.

Жиноят оқибатида етказилган моддий зарар қопланмаганлиги учун, тайинланган озодликдан маҳрум этиш жазосини ўтаб чиққан шахсдан, жиноят оқибатида етказилган моддий зарарни ундириш ҳам муаммо. Чунки бу пайтда шахс озодликка чиққан бўлади.

Шу сабабли дастлабки тергов даврида ва суд жараёнларида ҳамда маҳкум жазони ўташ даврида жиноят оқибатида етказилган зарарларни қопланиши таъминланишига жиддий эътибор қаратиш керак.

Бу турдаги жиноятларни содир этган шахслар, кўп ҳолларда ўз номларига ҳеч қандай мол-мулк расмийлаштиришмаган бўлишади. Мол-мулк бошқа шахснинг номи (эгаллиги) да бўлсада, аслида жиноят содир этган шахсга тегишли эканлигини аниқлашнинг ўзи ҳам бир муаммо.

Фирибгарлик жинояти жабрланувчиларининг ҳукукий онгининг даражаси ҳам, бу жиноятнинг содир этилишига ўз таъсирини ўтказди. Шунингдек дангасалигимиз ҳам, чунки, оддий ҳолатга аниқлик киритмасдан, суриштирмасдан туриб фирибгарга ишонаверамиз. Масалан: бозорда машина олиш-сотиш билан шуғулланувчи шахсдан машина оламиз, лекин ҳақиқий эгаси билан умуман гаплашмаймиз, бу машинанини учинчи ёки тўртинчи бўлиб ҳам сотиб олаверамиз ва ҳоказо. Бундан ташқари биз ўзимиз ҳам “ишимиз тез, осон, битсин”- деб ўз қўлимиз билан мулкимизни тезроқ фирибгарга беришга ҳаракат қиламиз.

Қайси турдаги жиноятлар сони ортиб кетса, қонун билан жиноят кодексининг махсус қисмига ушбу турдаги жиноятлар учун тайинланадиган жазоларни оғирлаштиришни киритишдан аввал бошқа усуллар билан бу турдаги жиноятларни содир этилишини олдини олиш чораларини кўрилса мақсадга мувофиқ бўлар эди.

Хусусан,

1. Жиноят оқибатида етказилган зарарлар дастлабки тергов даврида ва жиноят ишларини судда кўриб чиқиш давомида қопланмаганида, маҳкум жазони ўтаётган даврда қопланишини таъминлаш учун, фирибгарлик жиноятини содир этганликда айбдор деб топилиб, суд ҳукми билан тайинланган жазони ўтаётган маҳкумларга нисбатан, жиноят оқибатида етказилган зарарлар қоплангунга қадар, жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш ва жазони енгилроғи билан алмаштиришнинг бошқа тартибини қўлланилиши ҳақида, жиноят кодексининг 73, 74-моддаларига қуйидаги ўзгартириш ва қўшимчаларни киритиш:

- жиноят кодексининг 73-моддасига, жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш, фирибгарлик жиноятини содир этганлиги учун, суд ҳукми билан тайинланган жазони ўтаётган маҳкумларга нисбатан жиноят оқибатида етказилган зарарлар тўлиқ қоплангунга қадар -

ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жинояти учун суд тайинлаган жазо муддатининг ҳозирда амалдаги камида учдан бир қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкинлиги ўрнига - камида ярмини ;

оғир жинояти учун, суд тайинлаган жазо муддатининг ҳозирда амалдаги камида ярмини ўтагандан кейин қўлланилиши мумкинлиги ўрнига - камида учдан икки қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкинлигини, лекин жиноят оқибатида етказилган зарарлар қопланган кундан эътиборан, маҳкумга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилишнинг умумий тартибини қўлланилиши мумкинлигини киритиш.

Жиноят кодексининг 74-моддасига:

жазони енгилроғи билан алмаштириш, фирибгарлик жиноятини содир этганлиги учун, суд ҳукми билан тайинланган жазони ўтаётган маҳкумларга нисбатан жиноят оқибатида етказилган зарарлар қоплангунга қадар:

ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жинояти учун суд тайинлаган жазо муддатининг ҳозирда амалдаги камида тўртдан бир қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкинлиги ўрнига – камида учдан бир қисмини;

оғир жинояти учун суд тайинлаган жазо муддатининг ҳозирда амалдаги камида учдан бир қисмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкинлиги ўрнига - суд тайинлаган жазо муддатининг камида ярмини ҳақиқатда ўтаб бўлганидан кейин қўлланилиши мумкинлигини, лекин жиноят оқибатида етказилган зарарлар қопланган кундан эътиборан жазони енгилроғи билан алмаштиришнинг умумий тартибини қўлланилиши мумкинлигини киритиш.

Бироқ, ижтимоий хавфли қилмишлар оқибатида етказилган зарарлар қоплангунга қадар, маҳкумларга нисбатан жазони ўташдан муддатидан илгари шартли озод қилиш ва жазони енгилроғи билан алмаштиришни қўлланилмаслик тартибини киритиш тўғри эмас. Чунки, бу тартибни киритилиши инсон ҳуқуқларини бутунлай чеклаб қўйилишига,

тараққиёт стратегиясида белгиланган жиноий жазолар ва уларни ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилини жорий этилишини таъминланмаслигига олиб келиши мумкинлигини эътиборга олишимиз керак.

2.Жиноят кодексининг 168-моддасига:

- етказилган моддий зарарнинг 1,5 баравари миқдоридаги қисми қопланган тақдирда, “озодликдан маҳрум этиш билан боғлиқ жазо тайинланмаслигини;

- 168-модданинг 1-қисмида кўрсатилган жиноятни содир этилиши оқибатида етказилган моддий зарарнинг 1,5 баравари миқдоридаги қисми қопланган тақдирда ярашувни тадбиқ этилиши мумкинлигини киритиш.

Нима учун? Чунки, фирибгарлик жинояти оқибатида зарар етказилган шахс (жабрланувчи) лар (дастлабки тергов- муддати уч ой, суд - жиноят ишини кўриш муддати икки ой, апелляция инстанцияси- муддати икки ой) жиноят иши якунида, суддан фақат етказилган моддий зарарларнинг миқдорини ўзини қайтарилишини сўрашади. Сабаби, моддий зарар етказилган шахслар, оддий сўз билан айтсак алданган шахслар, мулкни алдаш ёки ишончни суистеъмол қилиш йўли билан қўлга киритган шахслардан, етказилган зарарларни қайтаришларини ойлар ёки йиллар давомида талаб қилишавериш, натижа бўлмаганидан сўнг тегишли органларга мурожаат қилишади. Шу сабабли кўп ҳолатларда иш якунида фақат етказилган моддий зарарларнинг ўзини қайтарилишидан умидвор бўлишади.

Жиноят оқибатида етказилган моддий зарарлардан ташқари, маънавий зарарларни ҳам тўлиқ қопланиши зарурлигини эътиборга олиб, етказилган моддий зарарлар 1,5 баравар миқдорида қопланиши шартлигини жиноят кодексини 168-моддасига киритиш таклиф этилмоқда.

3. Бу турдаги жиноятни содир этган шахсларга тегишли мол-мулкларни, жиноят оқибатида етказилган зарарни ундирилишига қаратилишидан яширишга йўл қўймаслик мақсадида:

Мол-мулкни аслида жиноят содир этган шахсга тегишли эканлигини дастлабки тергов даврида ёки судда жиноят ишини кўриб чиқиш жараёнида (фақат тегишли тартибда сўроқ қилинганида) яширган шахсларга нисбатан жиноят кодексига алоҳида жиноий жавобгарлик белгилаш керак.

4. Ушбу жинояти учун судланган хавфли рецидивистларни, электрон рўйхатини шакллантириш, бироқ бу рўйхатни барчага тарқатиш эмас, балки ҳудудлардаги МФЙларда мунтазам равишда электрон тарзда янгиланиб борилишини йўлга қўйиш керак. Ана шунда фуқаролар у ёки бу ҳаракатни амалга оширишдан олдин, ушбу шахс “хавфли рецидивист эканлигидан хабардор бўлишиб эҳтиёткорлик чораларини кўриш имкониятига эга бўлишади. Ана шунда 2,3, ва ундан ортиқ маротаба фирибгарлик жинояти учун судланганларга, фуқароларнинг алданиб қолмаслиги имконияти яратилади. Бу ҳолат шахсга доир маълумотларни сақлаш ёки тарқатиш сифатида баҳоланмаслиги керак. Бироқ, фуқаро МФЙдан фақат мулк билан боғлиқ масала юзасидан, айнан муомилага киришганлигини асослаган ҳоллардагина, ўша шахснинг хавфли рецидивист ёки хавфли рецидивист эмаслиги ҳақидаги маълумотга эга бўлиш имкониятини бериш керак.

Лекин, ушбу жинояти учун бир марта судланганлар рўйхатини МФЙларга юбориш тўғри эмас. Чунки, бу ҳолатда бир марта хато қилиб судланиб тузалиш йўлига ўтганларни ҳуқуқ ва манфаатларига зарар етказилиши мумкин. Шу сабабли ҳам фақат хавфли рецидивистлар ҳақидаги маълумотлар базасини яратиш ҳақида таклиф киритилляпти.

Тўғри, инсонпарварлик принципи бор, бироқ энг аввало, инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устунлигини тан олган ҳолда, фуқароларнинг қонун билан қўриқланадиган ҳуқуқ ва манфаатларига етказилган зарарларни тўлиқ ундирилиши натижасида, фуқароларнинг ортиқча сарсонгарчилигига йўл қўймаслик, келгусида фирибгарлик жиноятларини ортиб кетишини олдини олиш учун, айниқса ҳозирги кундаги фирибгарлик жиноятлари билан боғлиқ вазият юқоридаги таклифларни кўриб чиқиш зарурияти мавжудлигини билдиради.

Фойдаланилган манбаалар:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60 сонли “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида” ги фармони.

3. Ўзбекистон Республикасининг жиноят кодекси.
4. Ўзбекистон Республикасининг жиноят-процессуал кодекси.
5. Ўзбекистон Республикасининг жиноят жроия кодекси.
6. Ўзбекистон Републикасининг жиноят кодекси шарҳи.
7. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Фирибгарликка оид ишлар бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарори.
8. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Жазони ўташдан муддатидан олдин шартли озод қилиш ва жазони енгилроғи билан алмаштириш бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги қарори.

KORRUPSIYA OMILLARI VA UNGA QARSHI KURASH

Yu. Fozilova

Toshkent tumanlararo
iqtisodiy sudi sudyasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada korrupsiya illati haqida, uni yuzaga keltiruvchi sabablar, shuningdek korrupsiyaga qarshi kurash sohasida davlat rahbari tomonidan amalga oshirilayotgan ishlar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit soʻzlar: korrupsiya, qarshi kurash, hisobot, farmon, islohot, ochiqlik, illat.

Korrupsiya bu - jamiyatni turli yoʻllar bilan iskanjaga oladigan dahshatli illatdir. Mazkur illat demokratiya va huquq ustuvorligi asoslariga putur yetkazadi, inson huquqlari buzilishiga olib keladi, bozorlar faoliyatiga toʻsqinlik qiladi, hayot sifatini yomonlashtiradi va odamlar xavfsizligiga tahdid soladigan uyushgan jinoyatchilik, terrorizm va boshqa hodisalar ildiz otib, gullashi uchun sharoit yaratib beradi. Ushbu zararli hodisa katta va kichik, badavlat va kambagʻal boʻlishidan qatʼiy nazar, barcha mamlakatlarda uchraydi. Ushbu zararli illatni bartaraf etish boʻyicha jahon hamjamiyati tomonidan bir qator samarali ishlar amalga oshirilayotgan boʻlsada, hanuzgacha u bartaraf etilmayapti.

Har bir davlat zimmasidagi majburiyatlarini sidqidildan ado etar ekan, avvalo oʻz himoyasida boʻlgan xalqining, har bir insonning Konstitutsiyaviy huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini taʼminlash va ularni himoya qilish yoʻlida barcha choralarni koʻradi. Ayrim davlat organlari tomonidan oʻz zimmasidagi vazifa va funksiyalarini bajarishida hali-hanuz saqlanib qolayotgan byurokratiya holatlari, davlat xizmatlarini koʻrsatishdagi sansalorlik, insonlarning dardu tashvishiga boʻlgan beparvolik va befarqlikning oʻzi korrupsiyaga oid turli omillardan ayrimlari hisoblanadi.

Soʻnggi yillarda mamlakatimizda korrupsiyaning oldini olish va unga qarshi kurashish, davlat va jamiyat qurilishining barcha sohalarida korrupsiogen omillarga chek qoʻyishga qaratilgan keng koʻlamli va tarixiy islohotlar izchil amalga oshirilayotganiga guvoh boʻlyapmiz. Yurtimizda byurokratik toʻsiqlarni bartaraf etish va “yashirin iqtisodiyot”ni qisqartirishga qaratilgan keng koʻlamli choralar koʻrilayotgani hamda korrupsiyaga qarshi umumdavlat miqyosidagi kechiktirib boʻlmaydigan ishlar amalga oshirilayotganligi tufayli “korrupsiyasiz soha”, “halollik vaksinasi”, “maqbul ish haqi”, «komplayens-nazorat» kabi yangi tushunchalar har bir insonning ongu shuuriga mustahkam joylashib qoldi. Ammo, korrupsiyaga qarshi kurashish samaradorligini tubdan oshirish boʻyicha belgilangan vazifalar korrupsiya holatlarining sabab va shart-sharoitlarini aniqlash, ularni bartaraf etishning taʼsirchan tizimini yaratish zarurati bugun sohada amalga oshirilayotgan ezgu ishlarda fuqarolik jamiyati barcha kuchlarining daxldorlik bilan ishtirokini talab qilmoqda.

Korrupsiyaga qarshi kurash sohasida davlat rahbari va qonun chiqaruvchi hokimiyat tomonidan ham bir qator qaror va farmonlar qabul qilinyapti. Jumladan Prezident Shavkat Mirziyoyev “Oʻzbekiston Respublikasida korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini takomillashtirish boʻyicha qoʻshimcha chora-tadbirlar toʻgʻrisida” Farmonni imzoladi, unga muvofiq Oʻzbekiston Respublikasining Korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha mutlaqo yangi siyosiy formatdagi organi tuzildi. Ushbu Oʻzbekiston Respublikasi Korrupsiyaga qarshi kurashish Agentligi tomonidan Hisob palatasi bilan birgalikda, yashirin iqtisodiyotni qisqartirish hamda korrupsiyaga qarshi “komplayens-nazorat” tizimini joriy etish yuzasidan 26 ta vazirlik va idoralarda “Yoʻl xaritalari” ishlab chiqilib, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi rahbari tomonidan tasdiqlangan.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yi 3-fevraldagi 2017-2021-yillarda Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yoʻnalishi boʻyicha Harakatlar strategiyasini «Yoshlarni qoʻllab-quvvatlash va aholi salomatligini mustahkamlash yili»da amalga oshirishga oid davlat dasturi toʻgʻrisida”gi PF-6155-son Farmon ilovasining 34-bandi ijrosini (Korrupsiyaga qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish) taʼminlash maqsadida Oʻzbekiston Respublikasining korrupsiyaga qarshi kurashish boʻyicha 2021-2025-yillarga moʻljallangan Milliy strategiyasi loyihasi ishlab chiqildi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 6 –iyuldagi “Korrupsiyaga qarshi murosasiz munosabatda boʻlish muhitini yaratish, davlat va jamiyat boshqaruvida korrupsiyaviy omillarni

keskin kamaytirish va bunda jamoatchilik ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi PF-6257-son farmoniga asosan korrupsiyaga qarshi kurashish sohasida qator chora-tadbirlar belgilab berildi. Jumladan, davlat organlari va tashkilotlarining faoliyatida ochiqlik, oshkoralik va shaffoflikni ta‘minlash hamda mansabdor shaxslarning aholi oldidagi hisobdorligini yo‘lga qo‘yish orqali davlat boshqaruvida samarali va ta‘sirchan jamoatchilik nazoratini amalga oshirish uchun zarur sharoitlar yaratildi.

Oxirgi yillarda korrupsiyaga qarshi e‘lon qilingan kurash “Yangi O‘zbekiston” ochiq O‘zbekiston amaliyotiga to‘liq mos kelishini ko‘rsatadi. Davlat tashkilotlari hamda tadbirkorlikning barcha bo‘g‘inlarida korrupsiyaga qarshi ayovsiz kurash olib borilayotganligi namoyon etiladi. Qancha rahbarlar va tadbirkorlar o‘zlarining qilmishlariga yarasha jazo oldilar va eng muhimi bu holatlar ochiqdan ochiq OAV orasida keng muhokama qilinishi boshlandi. Bundan bir necha yil oldin bunaqa qing‘ir ish uchun jazo belgilanganda bu ishlar oshkor qilinmasdan yopdi-yopdi bilan o‘tib ketardi va natijada xalq nima uchun u yoki bu rahbar, tadbirkor ishdan ketganiga turli taxminlarni bildirardi. Lekin bu kurashda biz ham befarq bo‘lishimiz kerak emas. Yangicha fikrlashga tezroq o‘tishimiz kerak, korrupsiyaga undovchi omillarni ochiqchasiga muhokama qilib biz ham umumiy kurashga qo‘shilishimiz kerak.

Bugun mamlakatimizda korrupsiyaga qarshi kurashish vaziyati o‘zgardi. Ochiqlik prinsipi e‘lon qilindi. Endi aybdorlar nafaqat jinoiy javobgarlikka tortilyapti, balki butun xalq oldida ismi va kirdikorlari oshkor etilib, tegishli bahosi berilyapti. Ushbu jinoyatlarni ochiqdan-ochiq e‘lon qilib, korrupsiyani bartaraf etish bo‘yicha amaliy ishlarni yakuniga yetkazish hamda ularning ildizlariga bolta urish uchun davlat rahbarimizda katta istak va kuchli siyosiy iroda mavjudligi ko‘ryapmiz. Shu qatorda korrupsiyaga qarshi kurashda davlat rahbariga biz ham yordam berishimiz, qo‘llab quvvatlashimiz kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari.
2. Sh.Qobilov, A.Kamolov. Huquqni muhofaza qiluvchi organlarda korrupsiyaning oldini olish va xodimlarda korrupsiyaga qarshi hulq-atvorni shakllantirish. O‘quv-uslubiy qo‘llanma. T., 2019.
3. I.Ismoilov va boshqalar. Korrupsiyaga oid huquqbuzarliklar profilaktikasi. O‘quv qo‘llanma. T., 2017.

VOYAGA YETMAGANLAR ORASIDA JINOYATCHILIKNING OLDINI OLISH

Yuldashev Ilhom Normatovich

Toshkent viloyat IIBB Ohangaron shahar
IIB XPB BEMB psixolog inspektori. Kapitan.
Tel: +99898 189 72 02

Sattorova Hakimaxon Xudoyberdiyevna

O'zbekiston Respublikasi Prezident ta'lim
muassasalari agentligi Quvasoy shahar
ixtisoslashtirilgan maktabi tarbiya fani o'qituvchisi
Tel: +99899 283 12 24 E pochta: hakimahonsattorova8gmail.com

Annotatsiya: Voyaga yetmaganlar orasida jinoyatchilik va huquqbuzarliklarning oldini olish bugungi kunda jinoyatchilikka qarshi kurashish bo'yicha davlat tuzilmalari va jamoat tashkilotlari faoliyatining asosiy ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu maqolada ham Voyaga yetmaganlar orasida jinoyatchilikning oldini olish masalalariga to'xtalib o'tilgan.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, jinoyatchilik, huquq, vazifa, vakolat, ta'lim.

Jamiyat hayotining turli sohalarida inson omili ustun hisoblanadi, ayniqsa, unda voyaga yetmaganlarning haq-huquqlarini himoya qilish, ularning ilmiy, ijodiy, intellektual salohiyatini yuksaltirishga asosiy vazifalardan biri sifatida qaraladi. Shu bilan birgalikda, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan huquqbuzarliklar sonining ortishi, o'smirlar o'rtasida deviant xulqning ommalashuvi kabi holatlar huquqbuzarlik profilaktikasi masalasida jamiyatning barcha institutlari tizim sifatida o'zaro hamkorlikda faoliyat olib borishini taqozo etadi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish bo'yicha avvallo davlatning roli eng ustuvor poydevor sifatida e'tirof etilib, bu boradagi g'amxo'rlik davlat siyosati bilan uzviy amalga oshiriladi. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish davlat siyosati deganda, davlatning siyosiy qaror qabul qilish yo'li bilan bu toifadagi jinoyatchilikka qarshi kurashish, shuningdek aniq maqsadlar hamda vazifalarni hayotga tatbiq etish, ushbu yo'nalishda tashkiliy ishlarni kompleks ravishda amalga oshirishni ta'minlashdagi maxsus faoliyati tushuniladi.

O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish ishlarida davlat siyosatining ahamiyati bu borada huquqiy bazani mustahkamlash va shu yo'l bilan turli amaliy tadbirlarni olib borishga e'tibor qaratiladi. Normativ-huquqiy asosning yaratilishi voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyatchilik, huquqbuzarliklarni ijtimoiy oldini olishning yaxlit tizimini ishlab chiqish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish siyosatini ishlab chiqishda “Bola huquqlari to'g'risida”gi Konvensiya”, “Voyaga yetmaganlar orasida jinoyatchilikning oldini olish bo'yicha BMT rahbariy tamoyillari” (Er-Riyod rahbariy tamoyillar) va boshqa bir qator xalqaro huquq normalariga muvofiq tashkil etilgan.

Voyaga yetmaganlar huquqbuzarliklarining oldini olish, jinoyatchilik va jamiyatda sodir etilayotgan boshqa salbiy xatti-harakatlarga qarshi kurashni kuchaytirishga qaratilgan aniq vazifalarning belgilab berilishi, ayniqsa davlat va nodavlat tashkilotlarning faoliyatini muvofiqlashtirilishi, ularning yaxlit bir tizim sifatida faoliyat yuritishi natijasida voyaga yetmaganlar manfaatlarining ta'minlanishida muhim o'rin egallaydi.

Ushbu yo'nalishda olib borilayotgan davlat siyosatining samaradorligi oshishiga yana bir sabab oila, mahalla va o'quv muassasalari hamkorligi konsepsiyasiga amal qilinayotganligi natijasi deb e'tirof etish mumkin.

O'zbekiston Respublikasida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda davlat va jamoat idoralarining o'zni ancha muhim ahamiyatga egadir. Mamlakatimizda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish muammosini samarali hal etishda davlat va jamoat idoralari o'zlariga berilgan vakolat doirasida samarali faoliyat yuritib kelmoqda. Davlat va jamoat idoralari zimmasiga voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining mavjud bo'lishi va keng tarqalishiga olib keluvchi omillar, ya'ni jinoyatchilik sabablar va shart-sharoitlarni bartaraf etish, tarbiyasi og'ir voyaga yetmaganlarga alohida yondoshuv asosida ta'lim-tarbiya berish va shunga o'xshash vazifalarni amalga oshirish yuklatilgan.

Jinoyatchilikning oldini olish faoliyatining vazifalari, vakolatlari va mazmuniga qarab unda

ishtirok etadigan davlat va jamoat tashkilotlarini quyidagicha klassifikatsiyalanadi: umumiy vakolatli organlar; ixtisoslashmagan organlar; qisman ixtisoslashgan organlar; ixtisoslashgan organlar.

O'zbekiston Respublikasi parlamenti va ijroiya hokimiyati jinoyatchilikning oldini olishning umumiy vakolatli organi hisoblanadi. Xususan, parlament qonunlar chiqarish yo'li bilan voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishga ta'sir etadi. O'z navbatida, ijro hokimiyati esa yagona davlat siyosatini ishlab chiqadi va uni amalga oshiradi.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda ommaviy axborot vositalari, madaniyat va sport muassasalari, mehnat va ijtimoiy ta'minot idoralari va boshqalar jinoyatchilikning oldini olishning ixtisoslashmagan subyektlari hisoblanadi. Ular o'zlarining faoliyati davomida voyaga yetmaganlarning bo'sh vaqtlarini unumli tashkil etish hamda bandligini ta'minlashda ishtirok etadi va shu yo'l bilan voyaga yetmaganlar jinoyatini oldini olishga ko'maklashadi.

Huquqni muxofaza qilish organlari jinoyatchilikning oldini olishning ixtisoslashgan subyektlari hisoblanadi. Ular jinoyatchi, jinoyatga moyil va huquqbuzar o'smirlar bilan to'g'ridan-to'g'ri tarbiyaviy-ogohlantiruv va profilaktika ishlari ularning asosiy, ustuvor vazifalari jumlasiga kiradi. Bular sud, prokuratura, ichki ishlar, adliya organlari va boshqa muassasalaridir.

Ma'lumki, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishga mas'ul bo'lganlar qatoriga quyidagilarni kiritish mumkin: Davlatning vakolatli idoralari; Nodavlat-notijorat tashkilotlar; Oila. Bularning barchasi voyaga yetmaganlar o'rtasida jinoyat sodir etish holatlarini oldini olish yuzasidan manfaatdor hisoblanadi. Davlat vakolatli idoralari mamlakat xavfsizligi nuqtai nazaridan manfaatdor bo'lsa, nodavlat-notijorat tashkilotlar jamiyat xavfsizligi yuzasidan, o'z navbatida oila esa, o'zining barqarorligi va bardavomligi bilan manfaatdordir.

Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olishda davlat organlarining o'rni o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Vazirlar Mahkamasi huzuridagi voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiya va uning xududiy organlari bu boradagi ishlarni tashkil etishda birlamchi idora hisoblanadi. Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalarning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- voyaga yetmaganlarning huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, ularning nazoratsiz, qarovsiz qolishi hamda ular o'rtasida sodir etilayotgan huquqbuzarlik va jinoyatlarning kelib chiqishi sabablari, shart-sharoitlarini aniqlash va bartaraf etish choralari amalga oshirish;

- davlat idoralari, o'zini o'zi boshqarish organlari va jamoat tashkilotlarining voyaga yetmaganlarning nazoratsiz qolishi va huquqbuzarliklarning oldini olish masalalari yuzasidan faoliyatini muvofiqlashtirish;

- Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi, Xalq ta'limi vazirligining ixtisoslashtirilgan o'quv-tarbiya muassasalari va Ichki ishlar vazirligining muassasalarida voyaga yetmaganlarning saqlanishi, ularni o'qitish, tarbiyalash shart-sharoitlari ustidan nazoratni tashkil etish;

- voyaga yetmagan yoshlarning ongini, tafakkurini shakllantirish, yuksaltirish, dunyoqarashini kengaytirish hamda huquqiy savodxonligini oshirish maqsadida ma'naviyat va ma'rifat ishlarini jonlantirish;

- jazoni ijro etish joylaridan ozod bo'lib kelgan yoki maxsus o'quv-tarbiya muassasalaridan qaytgan voyaga yetmaganlarni turar joy va ish bilan ta'minlashda yordam berish, shuningdek, voyaga yetmaganlarni ijtimoiy himoya qilish bo'yicha qonunda ko'zda tutilgan boshqa vazifalarni amalga oshiradi.

Voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha komissiyalar o'z faoliyatini jamoatchilik asosida amalga oshiruvchi, voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsiz qolishlar va huquqbuzarliklarning oldini olish organi hisoblanadi. Komissiya tarkibiga xalq ta'limi, o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limi, sog'liqni saqlash, mehnat va axolini ijtimoiy muxofaza qilish, ichki ishlar, xotin-qizlar qo'mitasi, kasaba uyushmalari, nodavlat, notijorat tashkilotlar va boshqa muassasalarning vakillari kiritilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sh.M. Mirziyoyev. 2017-yil 4-mart kuni qabul qilingan “Huquqbuzarliklar profilaktikasi va jinoyatchilikka qarshi kurashish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 2833- sonli Prezident qarori.

2. O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentabrdagi “Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida”gi qonunning 8-moddasi. T.2010.

3. www.lex.uz O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami

4. Internet va OAV materiallari.

“GOOD GOVERNANCE” – AS CO-BUILDING AN EFFECTIVE POLITICAL FRAMEWORK

Yuldoshbekov Avazbek Alisherovich,
E-mail: yuldoshbekov94@mail.ru

Annotation: The article is devoted to a comparative understanding and interpretation of existing concepts of the so-called new public (state and municipal) administration. We discuss the concept of «good governance», which has steadily integrated into the lexicon of a wide range of members of the international community. The author's interpretations of «good governance» as a multidimensional concept are given. This concept is considered by the author in three notions: 1) the measure of the ideal in public administration, 2) the concept of design, formation, implementation and evaluation of public administration, 3) the control mechanisms. The necessity of a «new» public administration (or public administration, based on a new paradigm) is justified. The author describes the essential features of the «new» public administration, which is coming to replace the well-established, until recently, «traditional» model of public administration.

Keywords: public administration; state administration; government; reform of the institutions of government; «good governance»; «new» public management, Administrative Law.

Today, very few states have come close to ensure that the public management could be attributed to the characteristic tiki of the concept of "good governance". Therefore, this concept is a measure of the ideal, elusive ideal.

The following interpretations of the concept under consideration are proposed for discussion[1].

“Good governance” is a multidimensional concept, considered in three aspects (meanings):

- 1) the measure of the ideal in public administration;
- 2) the concept (concept) of designing, forming, implementing and evaluating public administration;
- 3) tool system.

"Good governance" as a measure of the ideal in public administration reflects its socially demanded and conventionally ideal qualitative state[2].

"Good governance" as a concept for the design, formation, implementation and evaluation of public management is a value-normative the concept of describing "good governance" as a qualitative state of public administration, including a systemic set of formal rules (legislative and by-laws) and informal institutions (systems of values and beliefs, corporate and social norms), governing behavior of individuals and organizations, and in accordance with which management activities, and a system of essential features and at the same time criteria for the specified qualitative state of the public management and expected (projected) control indicators of its quality[3].

"Good governance" as an instrumental system is a system of institutional, legal and organizational and managerial mechanisms algorithmization, design, implementation, control and ensuring public administration in order to realize public interests, socio-economic, political and other functions of public authority, in including ensuring the sustainable well-being of all citizens, the security of the individual, society and the state, stability of positive and effective economic development of the state, characterized by the following essential features[4]:

- system-wide efficiency and intra-system element-by-element effectiveness of public administration;

- focus on making the system public power and public administration negentropic properties, as well as properties of system stability and elaborative (having a tendency to improve) operability[5];

- integrativity - as a focus on achieving the goals of synergistic integration of public sector, civil society and the private sector in public administration, in the preparation and implementation of state policy, consisting in the formation states of balanced conjugation of the indicated individual parts and functions of the system as a whole, the formation and maintenance of unity, which is an effective factor in strengthening public confidence in the state and its institutions[6].

References:

1. Bartsits I.N. *Sistema gosudarstvennogo i munitsipal'nogo upravleniia* [System of the public and municipal administration]. In 2 vols. Moscow, Izdatel'stvo RAGS Publ., 2011, vol. 1, 464 p, p. 21.
2. Good governance – the concept. Good Governance in Multiethnic Communities. 2007. P. 11–17, p. 13. Available at: <http://www.edrc.ro/docs/docs/11-17.pdf>
3. Good Governance and Human Rights. The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Available at: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/GoodGovernance/Pages/GoodGovernanceIndex.aspx>
4. Hirst P. Democracy and Governance. Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy. Ed. by J. Pierre. Oxford, Oxford University Press, 2000, pp. 13–35.
5. Horton S., Hondeghe A., Farnham D. (Eds.). Competency Management in the Public Sector. Amsterdam, IOS Press, 2002, 189 p.
6. Hughes O.E. Public Management and Administration: An Introduction. Third Edition. New York, Palgrave Macmillan, 2003.

ТЕРРОРЧИЛИК ХУСУСИЯТИГА ЭГА ЖИНОЯТЛАРНИНГ САБАБЛАРИ ВА УЛАРГА ИМКОН БЕРГАН ШАРТ-ШАРОИТЛАР

Иброҳимов Жамшид Абдуғофур ўғли

юридик фанлар бўйича (PhD) фалсафа доктори

Тошкент давлат юридик университети

мустақил изланувчиси (DSc)

Jama_tilla@mail.ru

АННОТАЦИЯ: мақолада террорчилик хусусиятига эга жиноятларнинг содир этиш сабаблари ва уларга имкон берган шарт-шароитлар ўрганилиб, миллий ва хорижий мутахассис олимларнинг фикрлари ва қарашлари келтирилган. Террорчилик хусусиятига эга жиноятларнинг детерминантлари, террорчилик хусусиятига кирувчи айрим жиноятларнинг содир этишга имкон берган шарт-шароитларининг ўзига хослиги ва бошқа жиноятлардан фарқли жиҳатлари ёритилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР: терроризм, террорчилик хусусиятига эга жиноятлар, детерминант, сабаб, шарт-шароит, терроризмни молиялаштириш, сиёсий вазият, минтақавий муаммолар.

Ҳар қандай жиноятнинг олдини олиш мазкур жиноят сабабларини ва унга имкон берган шарт-шароитларни чуқур ўрганишга асосланади. Айни шу сабабли жиноят сабаблари ва унга имконият яратган шарт-шароитлар одатда олимлар диққат марказидан ўрин олади.

“Сабаб” сўзи ўзбек тилида бир қатор маъноларда қўлланилади, яъни бирор иш-ҳаракат, воқеа, ҳодисанинг юзага келишида, содир бўлишида омил бўлган бошқа воқеа; бирор иш-ҳаракат ёки ҳолат учун асос бўлган нарсаси; бирон бир вақт мобайнида бўлган ўзгаришдан сўнг иккинчи бошқа бир натижанинг заруран келиб чиқишини таъминловчи асосий ҳодиса[1]. “Шароит” сўзи эса объектив ҳолдаги муайян вазият, бирор нарсанинг бўлишига таъсир этувчи ҳолат, имконият сифатида изоҳланади[2].

Жиноятчилик сабабларини ўрганиш унга қарши кураш самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Хусусан, З.Зариповнинг ёзишича, “жиноятчилик сабаблари ижтимоий-психологик воқеълик сифатида жиноятчилик ҳамда жиноятларни келтириб чиқарувчи ўзига хос жараёнлар тизимидир, жиноятчиликнинг шароитлари эса ўзига хос равишда унинг сабаблари юзага келишини жадаллаштирувчи ҳолатларни ўз ичига олади” [3].

Е.Алауханов эса, “криминологияда энг мураккаб ва серқирра муаммолардан бири сифатида сабабият – бу ўзаро чамбарчас боғлиқ икки ҳодиса: сабаб ва оқибат ўртасидаги объектив, умумий генетик (таъсир этувчи, ҳосил қилувчи) алоқадорлик. Сабабият жараёни маълум вақт мобайнида босқичма-босқич ривожланади ҳамда сабаб оқибат келиб чиқишига тўртки бўлади” [4], деб ёзади.

Жиноятчиликнинг сабаб ва шароитлари бир қанча криминологик детерминантлар йиғиндисидан иборат бўлиб ижтимоий, иқтисодий, демографик, ғоявий, ижтимоий-руҳий, ташкилий-бошқарув, сиёсий соҳалардаги камчиликлар ўзининг оқибати (детерминанти) сифатида жиноятчилик ҳодисасини мавжуд бўлишини ва ўсиб боришини тақозо этади[5].

“Криминологияда мазмуни бўйича жиноятларни келтириб чиқарувчи сабаблар ва уларга имкон берувчи шарт-шароитларни турлича таснифлаш мумкин: иқтисодий, сиёсий, ғоявий, ижтимоий-руҳий, ташкилий-бошқарувга оид, ҳуқуқий соҳага доир сабаб ва шароитлар шулар жумласидандир” [6].

Жиноятчилик сабабларини тадқиқ этиш унга қарши кураш, унинг олдини олиш, жиноятчига одилона жазо тайинлашда етакчи ўрин тутди. Шундай қилиб, жиноятчилик сабаблари – бу ижтимоий-психологик ҳодисалар бўлиб, ўзининг қонуний оқибати сифатида бевосита ушбу жиноий ҳодисани келтириб чиқарадилар[7].

В.Малкова “жиноятнинг сабаб ва шароитларини ўзига хос тарзда талқин қилган, яъни унинг фикрича жиноятнинг сабаби деганда шундай воқеа ёки ҳодиса тушуниладики, бундай ҳодисалар муайян шароитларда оқибатни келтириб чиқарадиган бошқа ҳодисаларни пайдо қилади. Жиноятнинг шароитлари эса ижтимоий ҳаётдаги турли ҳолатлар бўлиб, улар мустақил жиноятларни келтириб чиқармайди, балки унинг келиб чиқишига, содир бўлишига қўмаклашади, имкон яратади” [8].

Жиноят содир этилишига имкон берган сабаб ва шарт-шароитлар объектив ва муқаррар

равишда жиноятнинг содир этилишига олиб келадиган, ҳуқуқий аҳамиятга эга бўлган ҳодисалар мажмуидир[9].

Профессор З.Зарипов жиноятга имкон берган сабаб ва шароитларни миқёсига кўра, мазмунан ҳамда ўз табиати ва баъзи хусусиятларига кўра гуруҳларга ажратилишини қайд этган. Муаллиф жиноятнинг сабаб ва шароитларини миқёсига кўра жиноятчиликнинг умумий ҳолати бўйича, жиноятларнинг турлари бўйича, алоҳида олинган жиноятлар бўйича каби таснифлаган[10].

“Сабаблар асосан шахс соҳасида ётади. Масалан, ғайриижтимоий қарашлар ва одатлар жиноятчилик сабабларига киради. Бунда сабаб ва оқибат боғланиши қуйидаги кетма-кетликда намоён бўлади: ҳаёт ва тарбия тафсилотлари – шахснинг ўзига хос хусусиятлари – муайян вазиятдаги ҳулқ-атвор хусусиятлари” [11].

С.А.Тўраев таъкидлаганидек, “шарт-шароитлар – бу сабабни шакллантирувчи ёки ҳаракат қилиш учун имконият яратувчи ҳолатлар. Яъни, адабиётларда қайд этилганидек, жиноят содир этиш шарт-шароитлари деганда, ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлган, жиноятгача ва жиноят содир этилаётган вақтдаги жиноят вақти ва жойи, атроф муҳитнинг ашёвий, табиий-иқлимий, ишлаб чиқариш, маиший ва бошқа жиҳатларини, ҳуқуққа хилоф ҳодисанинг билвосита иштирокчилари ҳаракатлари аҳамиятини, улар ўртасидаги психологик алоқани ҳамда жиноят содир этиш ҳолатлари, шарт-шароитлари ва имкониятларини белгилаб берувчи объектив воқеиликнинг бошқа омилларини тавсифловчи турли объект, ҳодиса ва жараёнлар тизими тушунилади” [12].

Е.Алауханов айтишича, “жиноят шарт-шароитлари ўз-ўзидан жиноят ва жиноятчиликни келтириб чиқармайди, балки сабабнинг шакллари ва амалга ошиши учун имконият яратади, енгиллаштиради, сабабни кучайтиради” [13].

Жиноятчилик сабаб ва шарт-шароитлари ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, шарт-шароитлар ўз-ўзидан жиноятчилик, хусусан террорчилик хусусиятига эга жиноятларни юзага келтирмаса-да, уларсиз жиноят сабаблари шакллана олмайди.

“Юридик адабиётларда жиноятчилик шарт-шароитларининг икки гуруҳи ажратилади: а) жиноят ва жиноятчиликка туртки бўлувчи ижтимоий-психологик ҳодиса (сабаб)дан олдинги босқич сифатида шаклланувчи; б) жиноят ва жиноятчилик фаоллашувига, жиноий оқибатлар келиб чиқиши ва жиноий натижалар ҳаракати учун имконият яратувчи шарт-шароитлар. Биринчи гуруҳ шарт-шароитлар шаклланаётган ижтимоий, гуруҳий ва индивидуал онг, жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, мафкуравий, бошқарув, маданий-тарбиявий зиддиятлар билан боғлиқ. Иккинчи гуруҳ шарт-шароитлар – ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва бошқарув-ташқилий соҳадаги камчиликлар, муаммо ва хатолар билан боғлиқ. Иккала гуруҳ шарт-шароитлар ҳам ўзаро чамбарчас алоқадор” [14].

М.М.Хайитов таъкидлаганидек, “Жиноятчилик сабаблари атроф-муҳитда кечаётган ўзига хос жараёнлар тизими бўлиб муайян ижтимоий-психологик воқеъликлар ўртасидаги сабабий боғланиш асосида жиноий оқибатни келтириб чиқаради. Жиноятчилик сабаблари маълум давр оралиғида шаклланган, ривожланган, етилган кўп омилли, яъни сабаблар занжири сифатида ёхуд қисқа вақт оралиғида маълум бир аниқ воқеълик таъсирида пайдо бўлган бир омилли сабаблардан иборат бўлади. Жиноят содир бўлишига имкон яратган шароитлар унинг сабаблари юзага келишини жадаллаштиради ёхуд жиноятнинг сабаблари юзага чиқиб фаол ҳаракатга келиши учун қулай фурсат, қулай вақт омилли сифатида намоён бўлади” [15].

Жиноятчилик сабабларининг хилма-хиллигини олимлар узоқ муддатли, доимий ва тасодифийга; ўзгарувчан ва барқарор; глобал, маҳаллий ва минтақавий турларга ажратадилар. Жиноятчилик сабабларининг бошқа таснифлари ҳам мавжуддир. В.Н.Кудрявцевнинг фикрича, “жиноятчилик сабабларининг энг қуйи даражаси – психологик (индивидуал) даражадан иборат, бунда жиноятни аниқ одамлар томонидан тушунишнинг психологик сабаблари ўрганилади. Индивидуал даражадаги жиноий ҳулқ-атворнинг умумий сабаби – шахснинг етарли даражада ижтимоийлашмаганлиги, яъни ижтимоий ҳаёт нормаларини тушунмаслиги, атрофдаги шароитга қийин мослашишидир” [16].

Террорчилик хусусиятига эга жиноятларга қарши кураш чораларини ишлаб чиқиш учун унинг сабабларини тушуниш муҳим. Голланд файласуфи Бенедикт Спинозанинг таъкидлашича “ҳамма нарса заруратдан келиб чиқади: табиатда яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам йўқ, ҳар бир нарса, ўзининг сабабий тушунтиришига эга бўлиши керак. Алоҳида нарсалар

бир-бирига таъсир қилган ҳолда ўзаро қаттиқ сабабий занжир билан боғланган ва бу занжирда ҳеч қандай узилишлар бўлиши мумкин эмас” [17].

Шу боис террорчилик хусусиятига эга жиноятларнинг сабаб ва шарт-шароитларига тўхталиб ўтсак. Хусусан, М.В.Назаркиннинг фикрича, “терроризмнинг сабаблари уч гуруҳга бўлинади: чуқур, базавий ва жорий. Шунингдек, муаллиф бу сабабларни ички ва ташқи турларга ажратади. Ҳар бир сабаб гуруҳига бир қатор аниқ криминоген омиллар киради. Терроризмнинг чуқур сабаблари орасида тарихий; этно-маданий; конфессионал сабаблар кўрсатилади” [18].

Ю.М.Антонянга кўра, “замонавий терроризм сабаблари қуйидагиларни ўз ичига олади: 1) миллий ва диний муаммоларни ҳам ўз ичига олувчи ҳал қилинмаган ижтимоий муаммолар; 2) урушлар ва ҳарбий можаролар, улар доирасида террористик актлар ҳарбий ҳаракатларнинг бир қисмига айланади; 3) ўзининг ва узоқ қўшниларидан моддий фаровонлик ва маданиятнинг юқори даражаси билан фарқ қиладиган, шунингдек, уларнинг сиёсий, иқтисодий ва ҳарбий қудрати ёки бошқа имкониятлари туфайли бошқа мамлакатларга ва ижтимоий гуруҳларга ўз иродасини кўрсатувчи мамлакатлар ёки ижтимоий гуруҳларнинг мавжудлиги; 4) яширин ёки ярим яширин жамиятлар ва ташкилотларнинг мавжудлиги, ягона тўғри таълимотни ишлаб чиқади ёки аввал кимдир томонидан шакллантирилган инсониятни ҳалос қилиш ёки унинг ҳаётини тубдан яхшилаш, умумбашарий яхшилик, адолат ва фаровонлик тузумидан фойдаланадилар; 5) сиёсий муаммоларни ҳал этиш; 6) муҳим иқтисодий ва молиявий масалаларнинг, шу жумладан қонунчилик даражасида, шунингдек, мулкни тақсимлашда юзага келадиган можароларнинг ҳал этилмаганлиги, тижоратчилар, молиячилар ва бошқа ишбилармон доираларнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан заиф ҳимоя қилинганлиги”.

И.В.Биндер ва С.А.Титковга кўра, “терроризм сабабларига қайсидир кишилар гуруҳи, қандайдир шахс ёки давлатнинг диний, миллий, шахсий, сиёсий талаблари киради. Бу талаблар террорчилик актлари кўринишида фаол норозилик шаклини олиши мумкин” [19].

П.Уилкинсон террористик хусусиятига эга жиноятларнинг сабаблари сифатида “(i) этник низолар, нафрат, дискриминация ва зулм; (ii) диний ва мафкуравий можаролар, нафрат, дискриминация ва зулм; (iii) ижтимоий-иқтисодий нисбий маҳрумлик; (iv) уларни чуқурлаштириш тенденцияси билан тез модернизация босими ва юқламаси; (v) сиёсий тенгсизликлар, ҳуқуқларнинг бузилиши, адолацизлик ёки зулм; (vi) протест билдирувчилар, хафа бўлганлар ва талаб қилувчилар билан тинч мулоқот қилиш етарли каналларининг йўқлиги; (vii) зўрлик аъъанаси, норозилик ёки халқ ғазабининг мавжудлиги; (viii) инқилобий ғарбдорликнинг жозибали мафкура билан уйғунлиги имконияти; (ix) ҳукумат, полиция ва суд органларининг заифлиги ва яроқсизлиги (яъни, етарли бўлмаган ёки ортиқча реакция); (x) режимга, унинг қадриятларига ва муассасаларига бўлган ишончнинг йўқолиши, бу аҳолининг барча қатламларида, шу жумладан, ҳукуматда кузатилади; (xi) ҳукуматдаги элита ва ҳукмрон гуруҳлардаги ички чуқур бўлиниш” [20] қабилини кўрсатади.

Террорчилик хусусиятига эга жиноятларга трансмиллийлик хусусияти хос эканлигини ҳисобга олган ҳолда, уларнинг олдини олиш ташкил этишда глобаллашув омиллари, шу жумладан, муайян ҳудудда у ёки бу давлат манфаатлари йўлида ташкил этиладиган геосиёсий инқирозларни эътиборга олиш лозим. Бундай ҳолатлардан террорчи уюшмалар ва ташкилотлар ўзларининг жиноий фаолиятлари кўламини ошириш учун фойдаланадилар, бу эса ўз навбатида террорчилик жиноятларининг ўсишига туртки бўлувчи омил бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Н.Я.Лазарев замонавий дунёда терроризм пайдо бўлишининг қуйидаги сабабларини ажратади: “чуқурлашиб бораётган ижтимоий-иқтисодий инқироз; жамиятда низолашувнинг юқори даражаси; ижтимоий ва миллатлараро можаролар; ривожланишнинг асосий масалалари бўйича одамларнинг мафкуравий ва сиёсий жиҳатдан бўлиниши; турли гуруҳларнинг ҳокимият ва имтиёзлар, давлат мулкни бўлиб олиш, қайта бўлиб олиш учун курашиши; ҳуқуқ тартиботнинг заифлашуви, ижтимоий ҳаётининг криминализацияси” [21].

Террорчилик фаолиятини амалга ошириш сабаблари анча чуқур бўлиб, улар яққол кўзга ташланмайди. Терроризмнинг бундай кенг тарқалиш сабаблари илдизи “дунёнинг турли мамлакатларда зиддиятли оқибатларни келтириб чиқарувчи бир бирига қарши курашувчи сиёсий, этник, диний, иқтисодий ва бошқа гуруҳларга бўлиниб кетишда давом этиши, жаҳон иқтисодиётининг глобаллашув жараёнларига” [22] бориб тақалади.

Иқтисодий асос барча террористик хусусиятга эга жиноятларга – терроризм, шахсни гаров сифатида тутқунликка олиш, ҳаво ёки сув транспорти кемасини, темир йўлнинг ҳаракатдаги таркибини олиб қочиш ва бошқаларга хосдир. Барча террористик хусусиятга эга жиноятлар пухта тайёргарлик кўриш ва жиддий молиялаштиришга эҳтиёж сезади. Террорчилик хусусиятига эга жиноятлар ташкилотчилари катта даромад ортидан кувади. Террорчилар гаровга олиш, ҳаво ёки сув транспорти кемасини, темир йўлнинг ҳаракатдаги таркибини олиб қочишда кўп ҳолларда иқтисодий талабларни илгари суради.

Терроризмнинг дунёда кенг тарқалиши жаҳондаги сиёсий вазиятнинг тезкор ўзгариши, шунингдек, ижтимоий, шу жумладан миллий ва минтақавий муаммоларнинг ҳал этилмаганлиги билан ҳам боғлиқ.

Терроризмнинг сабаблари орасида террорчилик фаолиятини молиялаштириш турли каналларнинг мавжудлиги, давлат ҳокимияти, унинг муассасалари ва институтларининг заифлиги, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларининг террористик хусусиятга эга жиноятлар содир этилиши олдини ола олмаслиги, террорчиларнинг ижтимоий муҳити, аҳолининг алоҳида гуруҳлари ва қатламлари, қариндошлари томонидан маъқулланиши ва қўллаб-қувватланиши, террорчилар орасида ҳарбий хизматга профессионал мослашган, лекин захирага бўшатиш ва оддий ҳаётда ўз ўрнини топмаган одамлар гуруҳининг кўплиги кабилар ҳам мавжуд.

Террорчилик хусусиятига эга жиноятлардан бири терроризмни молиялаштириш жиноятининг сабабларига тўхталадиган бўлсак, улар асосан ташкилий, бошқарув, маданий, диний, ижтимоий, рақобатга оид ва иқтисодий зиддиятлардан иборат бўлади. Адабиётларда терроризмни молиялаштиришнинг асосий ва қўшимча сабаблари ажратиш кўрсатилади. Хусусан, асосий сабаблар сифатида: а) сохта исломий ва унга яқин диний оқимлар (мазҳаблар)нинг кенг тарқалишига асосланган диний сабаблар; б) янги ҳудудларни эгаллашга ва иқтисодий ресурсларни қайта тақсимлашга йўналтирилган иқтисодий сабаблар кўрсатилади.

“Терроризмни молиялаштиришнинг қўшимча сабаблари сифатида қуйидагилар кўрсатилади: а) жамиятда бўлинишни келтириб чиқарадиган ва терроризм мафкурасининг тарқалиши учун қулай шароит яратадиган ижтимоий-сиёсий ва маданий зиддиятлар; б) терроризм таҳдидларининг табиати ва уни молиялаштириш, шунингдек террорчилик фаолиятининг моҳияти тўғрисида жамоатчилик фикрининг ўзгаришига таъсир кўрсатадиган жамиятни ҳаддан ташқари ахборотлаштириш” [23].

Терроризмни молиялаштиришнинг биринчи гуруҳдаги сабабларига диний хусусиятдаги сабаблар, шу жумладан, турли сохта исломий диний оқимларнинг кенг кўламда тарқалиши киради. Улар ташқи тарафдан уни такрорласада, моҳиятан унинг акси сифатида намоён бўлади.

Терроризмни молиялаштиришнинг иккинчи гуруҳига жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги тизимли-ташкилий хусусиятдаги сабаблар киради. Масалан, “Ислом Давлати”, “Ал-қоида”, “Ҳизб ут Таҳрир Ал Исломи”, “Жамоати-Исломи”, “Толибон ҳаракати”, “Ўнг сектор” каби халқаро террорчилик ташкилотларининг асосий мақсади – кутилган сиёсий натижага эришиш ва шу билан юқори даромад олиш мақсадида бутун дунё бўйлаб бетартибликни ёйиш ҳисобланади[24].

Юқорида қайд этилган террористик ташкилотлар умумий мақсадларга эришиш йўлида ўзаро чамбарчас боғлиқ бўлиб, улар фаолиятида молиявий оқимлар бирлаштирилади, бу эса замонавий дунёнинг турли минтақаларида террористик фаолликнинг ошишига олиб келади[25]. Бу маблағларнинг бир қисми эса, миллий хавфсизликни беқарорлаштириш ва давлат ҳокимиятини заифлаштириш учун сарфланади[26].

Терроризмни молиялаштириш сабаблари ижтимоий-сиёсий ва маданий зиддиятларни ҳам ўз ичига олади. Мазкур сабаблар доирасида ижтимоий-сиёсий жиҳат алоҳида аҳамият касб этади. Буларнинг барчаси аҳоли орасида норозиликни кучайтирувчи ўсиб бораётган глобал инқироз шароитида оғирлашади, бу эса террористик мафкураларнинг тарқалиши учун қулай замин ҳисобланади[27].

Терроризмни молиялаштириш сабабларининг яна бир гуруҳи – иқтисодий омиллар бўлиб, биринчи навбатда иқтисодий ресурсларни қайта тақсимлашнинг зарурати билан ифодаланади[28]. Бугунги кунда иқтисодий манфаатлар сурати тубдан ўзгарди. Бунинг сабаби иқтисодий ва сиёсий таъсирнинг кенгайишига, шу жумладан, мақсадга эришиш усули

сифатида терроризмдан фойдаланиб, норозиларнинг зўрлик йўли билан бостирилишига олиб келадиган глобализация ғояси эди[29].

Бугунгикунда сайёра мизда мавжуд бўлган деярли барча локал зиддиятларни келтиришимиз мумкин. Масалан, Сурия, Ироқ, Ливия ва бошқа давлатларда углеводородларнинг катта захираларига эга, бу мамлакатлар ва минтақаларда аҳолининг турмуш даражаси эса анча паст. Шунинг учун бундай давлатларда можаро кўзгатиш орқали бирданига бир неча мақсадларга эришилади. Хусусан, бундай давлатлар ҳудудларидаги можаронинг кенгайиши углеводород қазиб олиш даражасини камайтиради, шу билан уларнинг иқтисодий хавфсизлигига путур етказилади, чунки бундай мамлакатларда бюджет шаклланиши асосан фойдали қазилмаларни экспорт қилишга асосланган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2007. Т.3. – Б. 408.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2008. Т.4. – Б. 549.
3. Криминология: Дарслик / З.С.Зарипов, Ю.С.Пулатов, Г.А.Аванесов ва бошқ.; проф. З.С.Зарипов таҳрири остида. – Тошкент: ЎзР ИИВ Академияси, 2006. – Б. 65.
4. Алауханов Е.О. Криминология. Учебник: Общая и Особенная части. – Алматы, Жети жарғи, 2008. – С.213.
5. Зиёдуллаев М.З. Бозор иқтисодиёти ва фуқаролик жамиятига ўтиш шароитида жиноятларни келтириб чиқарувчи асосий криминоген детерминантлар ва уларни бартараф этишга доир айрим мулоҳазалар // Ҳуқуқбузарликлар профилактикасининг долзарб муаммолари: назария, амалиёт ва қонунчилик таҳлили: Республика илмий-амалий конференция материаллари (2022 йил 31 март) / Масъул муҳаррир: ю.ф.д., проф. Қ.Р. Абдурасулова. – Тошкент: ЎзР ИИВ Академияси, 2022. – Б.13.
6. Криминология. Умумий қисм: ИИВ олий таълим муассасалари учун дарслик. – Тошкент: ЎзР ИИВ Академияси, 2015. – Б. 94.
7. Тўраев С.А. Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган жиноятлар: сабаблар ва шарт-шароитлар // Oriental Journal of Social Sciences. – 2021. – №1(1). – Б.112-113.
8. Криминология: Учебник / под ред. проф. В.Д.Малкова. – М., 2004. – С.44.
9. Данилова С.И. Установление и устранение причин и условий, способствовавших совершению преступления в стадии предварительного расследования: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 2001. – С. 37.
10. Криминология: Дарслик / Зарипов З.С., Пулатов Ю.С., Аванесов Г.А. ва бошқ.; проф. З.С.Зарипов таҳрири остида. – Тошкент: ЎзР ИИВ Академияси, 2006. – Б.67.
11. Абдурасулова Қ., Ниёзова С. Жиноятчилик ва жиноятчи шахси муаммолари: ўқув қўлланма. – Тошкент: ТДЮИ, 2005. – Б. 40.
12. Тўраев С.А. Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган жиноятларнинг криминологик жиҳатлари // Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали. – 2021. – №10. – Б.84-85.
13. Алауханов Е.О. Криминология. Учебник: Общая и Особенная части. – Алматы, Жети жарғи, 2008. – С. 213.
14. Тўраев С.А. Интернет тармоғидан фойдаланиб содир этиладиган жиноятлар: сабаблар ва шарт-шароитлар // Oriental Journal of Social Sciences. – 2021. – №1(1). – Б.114.
15. Хайитов М.М. Жиноятнинг сабаблари ва уни содир этилишига имкон берган шарт-шароитларнинг назарий-ҳуқуқий таҳлили // Ҳуқуқий тадқиқотлар журнали. – 2020. – №5. – Б. 18-185.
16. Кудрявцев В.Н., Эминов В.Е. Причины преступности в России. Криминологический анализ. – М., 2006. С. 22
17. Спиноза Б. Богословско-политический трактат. 1670 г. – Кечекьян С.Ф. Этическое мирозерцание Спинозы. – М., 1914. – С. 168.
18. Назаркин М.В. Криминологическая характеристика и предупреждение терроризма: Дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1998. – С. 166.
19. Биндер И. В., Тиков С. А., Нечипоренко О. М. По ту сторону зеркала. – М., 1996. – С.383.
20. Paul Wilkinson. Terrorism & the Liberal State. Second edition. MacMilan, Basingstoke

and London, 1996. – P. 37.

21. Лазарев Н.Я. Терроризм как социально-политическое явление: истоки, форма и динамика развития в современных условиях: Автореф. дисс. ... канд. полит. наук. – М., 2007. – С.15.

22. Капустин А.Я. К вопросу о выработке единого международно-правового определения терроризма // Терроризм как угроза обществу в эпоху глобализации (международно-правовые и внутригосударственные проблемы противодействия): материалы международной научно-практической конференции (13-14 апреля 2006 года). В 3-х частях. Т.I. – Уфа, 2006. – С.32.

23. Богомолов С.Ю. Причины финансирования терроризма: криминологическое социологическое исследование // Вестник Нижегородской Академии МВД России. – 2016. – №2(34). – С.250-254.

24. Оськина И.Ю., Лупу А.А. Возникновение и предпосылки распространения терроризма как социально-психологического явления: историко-правовой аспект // История государства и права. – 2013. – №8. – С. 48–53.

25. Байрак Г.Ф. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с терроризмом: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2003. – С. 125.

26. Гриб В.Г. Терроризм как инструмент организованной преступности на рубеже XX и XXI веков // Проблемы совершенствования взаимодействия органов внутренних дел в сфере борьбы с терроризмом, незаконным оборотом оружия, боеприпасов, взрывчатых веществ и взрывных устройств. – М., 2001. – С. 31.

27. Михайлова А. Борьба с терроризмом в современной России // Юрист. – 2012. – №38. – С. 15.

28. Байрак Г.Ф. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с терроризмом: Дисс. ... канд. юрид. наук. – Краснодар, 2003. – С. 125.

29. Медов М.У. Терроризм в Российской Федерации и Западной Европе: основные причины и условия распространения // Российский следователь. – 2012. – № 20. – С. 30-33; Сундиев И.Ю. Террористическое вторжение: криминологические и социально-политические аспекты проблемы: монография. – М., 2008.

“GOOD GOVERNANCE” – «НАДЛЕЖАЩЕЕ УПРАВЛЕНИЕ» ПОНЯТИЯ И КОНЦЕПЦИЯ

Юлдашбеков Авазбек Алишерович,
E-mail: yuldoshbekov94@mail.ru

Аннотация. Статья посвящена вопросам осмысления и сопоставительной интерпретации существующих концепций так называемого нового публичного (государственного и муниципального) управления. Детально рассмотрена концепция «надлежащее управление» («Good Governance»), устойчиво интегрированная в лексикон широкого спектра участников международного сообщества. Даны авторские интерпретации «надлежащее управление» как многоаспектного понятия. Это понятие рассмотрено автором в трех значениях: мера идеального в публичном управлении; концепция (концепт) проектирования, формирования, реализации и оценки публичного управления; инструментальная система.

Ключевые слова: публичное управление; государственное управление; государство; публичная администрация; реформа институтов власти; «надлежащее управление» («Good Governance»); «новое публичное управление»; административное право.

Проект Европейской конституции, обсуждавшийся в 2005 г. государствами Европейского союза, гарантировал право граждан на получение от органов публичной администрации «надлежащее управление». Его концепция возникла применительно к публичному управлению главным образом из-за ненадлежащего управления, для которого характерны коррупция, неподотчетность органов публичной власти, а также недостаток уважения прав человека. Соответственно, становится более актуальной необходимость вмешательства в таких ситуациях. Хорошее управление стало одним из ключевых элементов политических и экономических планов и стратегий государств [1].

Сегодня термин «хорошее управление» устойчиво интегрирован в лексикон международного сообщества. Практически все крупные публичные институты заявляют, что оно является их приоритетом и частью их стратегии развития. Вместе с приоритетами макроэкономической стабилизации «хорошее управление» с 1990 г. Презюмируется в различных государствах мира как универсальный императив политики в сфере развития, одна из целей развития тысячелетия, достижение которой необходимо для сокращения бедности и повышения уровня жизни населения. Признается, что существует прямая взаимосвязь между «хорошим управлением» и сокращением бедности, и оно обеспечивает создание благоприятных условий для устойчивого экономического роста и масштабных сокращений бедности. Существуют тесные связи между публичным управлением в формате «надлежащее управление» и развитием, равно как международный консенсус в отношении повышения общего уровня публичного управления до указанного формата в качестве конечной цели и основной гарантии устойчивого развития[2].

Концепция «надлежащее управление» вовсе не безупречна. Критическая оценка обоснованности данной концепции вполне может оцениваться как справедливая применительно к содержательно размытым, неопределенным интерпретациям концепции «надлежащее управление», за частую содержащимся в литературе и страдающим именно такими недостатками. Возникает, к примеру, вопрос – как разграничить между собой понятия «хорошее управление» и «эффективное управление»[3].

Действительно, нельзя сказать, что существует какое-то единое общепризнанное и универсальное для всех условий определение понятия «хорошее управление», как, впрочем, не существует и универсальных ограничителей объема его содержания[4].

В соответствии с одним из распространенных определений, «хорошее управление – это процесс ведения государственными органами и учреждениями государственных дел, управления государственными ресурсами и обеспечения осуществления прав человека, который [процесс] свободен от коррупции и злоупотреблений, а также осуществляется с соблюдением принципа верховенства закона» [5].

Пол Хёрст определяет «хорошее управление» как «создание эффективных политических рамок, способствующих частным экономическим режимам, верховенству закона, как эффективное управление государством, адаптированное к ролям, которые органы власти

государства могут фактически выполнять, при наличии сильного гражданского общества, независимого от государства» [6].

REFERENCES:

1. Bartsits I.N. Sistema gosudarstvennogo i munitsipal'nogo upravleniia [System of the public and municipal administration]. In 2 vols. Moscow, Izdatel'stvo RAGS Publ., 2011, vol. 1, 464 p, p. 21.
2. Good governance – the concept. Good Governance in Multiethnic Communities. 2007. P. 11–17, p. 13. Available at: <http://www.edrc.ro/docs/docs/11-17.pdf>
3. Good Governance and Human Rights. The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Available at: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/GoodGovernance/Pages/GoodGovernanceIndex.aspx>
4. Hirst P. Democracy and Governance. Debating Governance: Authority, Steering, and Democracy. Ed. by J. Pierre. Oxford, Oxford University Press, 2000, pp. 13–35.
5. Horton S., Hondeghe A., Farnham D. (Eds.). Competency Management in the Public Sector. Amsterdam, IOS Press, 2002, 189 p.
6. Hughes O.E. Public Management and Administration: An Introduction. Third Edition. New York, Palgrave Macmillan, 2003.

ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИ ОЧИҚЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА ФУҚАРОЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНЛАРИНИНГ ИШТИРОКИ

Раджапов Азамат Худайназарович,
Тошкент давлат юридик университети
мустақил изланувчиси
E-mail: radjarov.a@umail.uz

АННОТАЦИЯ: Мақолада фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг давлат органлари фаолияти очиклиги таъминлаш борасидаги ўрни ва роли таҳлил қилиниб, ушбу соҳадаги айрим қонунчилик ҳужжатларини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги иштирокини кучайтириш нуқтаи назаридан такомиллаштиришга қаратилган таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: очик маълумотлар, ахборотнинг очиклиги, ҳисобдорлик, жамоатчилик назорати, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, фуқаролик жамияти институтлари.

Ўтган давр мобайнида юртимизда фуқаролик жамияти институтларини ривожлантириш, уларнинг давлат ва жамият ҳаётидаги роли ва аҳамиятини, ижтимоий фаоллигини оширишга, эркин, қонуний ва ошкора фаолият олиб боришини таъминлашга қаратилган комплекс ва изчил чора-тадбирлар амалга оширилди. Фуқаролик жамияти институтлари фаолиятини тартибга солиш билан боғлиқ 200 дан ортиқ норматив-ҳуқуқий ҳужжат қабул қилинди, уларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашга хизмат қилувчи мустаҳкам институционал база яратилди.

Жумладан, «Ўзбекистон Республикасида жамоат бирлашмалари тўғрисида»ги, «Сиёсий партиялар тўғрисида»ги, «Нодавлат нотижорат ташкилотлари тўғрисида»ги, «Жамоат фондлари тўғрисида»ги, «Сиёсий партияларни молиялаштириш тўғрисида»ги, «Оммавий ахборот воситалари тўғрисида»ги, «Нодавлат нотижорат ташкилотлари фаолиятининг кафолатлари тўғрисида»ги, «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги, «Ижтимоий шериклик тўғрисида»ги, «Жамоатчилик назорати тўғрисида»ги, «Қасаба уюшмалари тўғрисида»ги, «Волонтерлик фаолияти тўғрисида»ги, «Виждон эркинлиги ва диний ташкилотлар тўғрисида»ги қонунлар бугунги кунда муҳим ҳуқуқий асос бўлиб хизмат қилиб келмоқда.

Фуқаролик жамияти институтларини янада ривожлантириш, улар билан давлат органлари ўртасида ижтимоий шерикликни кучайтириш ҳамда соҳани тартибга солувчи ҳуқуқий базани такомиллаштириш 2017 – 2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг ва 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегиясининг мақсад ва вазифаларидан бири сифатида белгиланди. 2021 йил 4 мартда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 – 2025 йилларда фуқаролик жамиятини ривожлантириш концепциясининг қабул қилинганлиги ушбу соҳани давлат томонидан қўллаб-қувватлашга бўлган эътиборнинг яққол исботидир.

Таъкидлаш лозимки, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини қўллаб-қувватлаш, унинг нуфузини ошириш, фуқаролик жамиятини ривожлантиришда унинг ишончли таянч ва таъсирчан куч бўлиб хизмат қилишини таъминлаш учун зарур шароитлар яратишга қаратилган чора-тадбирлар мустақилликнинг илк йилларидан бошланди.

Хусусан, миллий давлатчилигимиз тарихида дастлаб Асосий қонунимиз бўлган Конституциямизнинг 105-моддасида шаҳарча, қишлоқ ва овулларда, шунингдек, улар таркибидаги маҳаллаларда ҳамда шаҳарлардаги маҳаллаларда фуқароларнинг йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари ташкил этилиши мустаҳкамлаб қўйилди. Ўтган давр мобайнида қабул қилинган 100 дан ортиқ қонунчилик ҳужжатларида фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг жамият ҳаётининг муайян соҳасидаги иштирокини акс эттирувчи нормалар назарда тутилди.

Сўнгги йилларда маҳалла институтига қаратилаётган юксак эътибор туфайли «Обод ва хавфсиз маҳалла» тамойилига асосланган янги тизимни жорий этилиб, «Обод қишлоқ» ва «Обод маҳалла» дастурлари қабул қилинди, маҳалла институти янада қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш мақсадида 2013 йилда ташкил этилган Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш

органлари фаолиятини мувофиқлаштириш бўйича республика кенгашига қўшимча равишда 2020 йилда Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳамда кейинчалик унинг негизда Маҳалла ва нуронийларни қўллаб-қувватлаш вазирлиги фаолияти ташкил этилди.

Ҳозирги кунда юртимизда фаолият юритаётган 9 349 та фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари [1, Б.1] томонидан 30 дан зиёд ижтимоий-иқтисодий аҳамиятга молик вазифалар муваффақиятли бажариб келинмоқда.

«Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуннинг 11-моддасида фуқаролар йиғинининг ваколатлари белгилаб берилган. Ушбу ваколатларни синчиклаб таҳлил қиладиган бўлсак, фуқаролар йиғинларининг унда давлат органлари фаолиятининг очиклигини таъминлаш борасидаги иштирокини кўриш мумкин. Масалан, фуқаролар йиғини ҳар ойда профилактика инспекторларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ҳолати тўғрисидаги ҳисоботини эшитади. Ушбу ҳисоботларни эшитиш фуқаролар йиғинига ички ишлар органлари, шу жумладан, ҳудуд профилактика инспектори томонидан амалга оширилган ишлар, қўрилган чора-тадбирлар тўғрисида ахборот олиш, ҳал қилиниши лозим бўлган масалалар бўйича вазифалар қўйиш имконини беради.

Шунингдек, фуқаролар йиғинларида ҳар чоракда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар ижро этувчи ҳокимият органлари раҳбарларининг фуқаролар йиғинлари фаолияти соҳасига кирувчи масалалар юзасидан ҳисоботлари эшитилади. Бу қоида фуқаролар йиғинларига барча даражадаги ижро ҳокимияти органлари раҳбарлари олдида фаолияти тўғрисидаги ахборот тақдим этиш талабини қўйишга хизмат қилади.

Шу билан бирга, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари жойлардаги таълим муассасалари раҳбарларининг, тегишинча оилавий поликлиникалар ва кишлоқ врачлик пунктлари раҳбарларининг, ўз ҳудудида жойлашган ташкилотлар раҳбарларининг атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, ҳудуднинг санитария ҳолати, уни ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш масалаларига доир ҳисоботларини ҳам эшитиши мумкин. Бундан ташқари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг жамият ва давлат ҳаётидаги ўрнини янада ошириш ҳамда давлат органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини кучайтириш мақсадида уларга тегишли ҳудуддаги адлия, прокуратура органлари ва судларларнинг ҳисоботини эшитиш ваколатини бериш тизимини жорий этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Шундан келиб чиқиб, «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуннинг 11-моддасининг қуйидаги мазмундаги тўққизинчи хатбоши билан тўлдириш таклиф этилади:

«ҳар чоракда туман (шаҳар) прокурорлари ва адлия бўлимлари бошлиқларининг ҳамда туманлараро, туман (шаҳар) судлари раисларининг, ҳар олти ойда Қорақалпоғистон Республикаси Адлия вазирининг, вилоятлар ва Тошкент адлия бошқармалари бошлиқларининг, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар прокурорларининг, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларининг, Қорақалпоғистон Республикаси маъмурий суди, вилоятлар ва Тошкент шаҳар маъмурий судлари раисларининг фаолияти бўйича ҳисоботларини белгиланган тартибда эшитади» таклиф этилади.

Бинобарин, юртбошимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганидек, «Давлат органлари ва мансабдор шахслар фаолиятига баҳо беришда қонунийликни таъминлаш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари қандай ҳимоя қилинаётгани, уларга давлат хизматлари кўрсатишнинг сифати ва очиклиги биз учун энг асосий мезон бўлиши шарт. Шу борада бир фикрни яна такрорлаб айтмоқчиман: халқ давлат органларига эмас, балки давлат органлари халқимизга хизмат қилиши керак» [2, Б.1].

Бундан ташқари, «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги Қонуннинг 4-моддасида вилоят, туман, шаҳар ҳокими зарур бўлган ҳолларда ўз фаолияти тўғрисида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳисобот тақдим этиши белгиланган. «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуннинг 11-моддасида фуқаролар йиғини ҳар чоракда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар, Тошкент шаҳар, туманлар ва шаҳарлар ижро этувчи ҳокимият органлари раҳбарларининг фуқаролар йиғинлари фаолияти

соҳасига кирувчи масалалар юзасидан ҳисоботларини эшитиши, фуқаролар йиғинларининг ҳисоботлар тўғрисидаги баённомалари тегишинча Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларига юборилиши, улар бу баённомаларнинг ҳисобини юритиши, фуқаролар йиғинларининг мурожаатлари кўриб чиқилиши устидан назоратни амалга ошириши назарда тутилган. Ушбу нормада қарама-қарши ҳолатлар мавжуд.

Биринчидан, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари фаолиятини тартибга солишчи қонунда фуқаролар йиғинига ҳар чоракда, яъни доимий равишда барча даражадаги ижро ҳокимияти органлари раҳбарларининг ҳисоботини эшитиши аниқ белгилаб берилган бўлса, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг махсус қонунда маҳаллий ва ҳудудий ижро ҳокимияти органлари зарур бўлсагина фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳисобот тақдим этиши назарда тутилган.

Иккинчидан, маҳаллий ва ҳудудий ижро ҳокимияти органлари раҳбарларининг фуқаролар йиғинида ҳисоботи эшитилиши эмас, балки фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ўзлари танишиб чиқиши учун ҳисобот тақдим этиши ҳақида гап кетмоқда.

Учинчидан, фуқаролар йиғинларида маҳаллий Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари раҳбарларининг ҳисоботлари эшитилганидан сўнг ҳисоботлар тўғрисидаги баённомалар ҳисобини юритиш ва фуқаролар йиғинларининг мурожаатлари кўриб чиқилиши устидан назоратни амалга ошириш учун яна уларнинг ўзларига юборилиши кўзда тутилган.

Шуни инобатга олган ҳолда «Маҳаллий давлат ҳокимияти тўғрисида»ги Қонун 4-моддасининг иккинчи қисмини «Вилоят, туман, шаҳар ҳокими ҳар чоракда ўз фаолияти тўғрисида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига ҳисобот беради» таҳририда баён этиш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

Бундан ташқари, ушбу Қонун 25¹-моддасининг бешинчи қисмини ҳам қуйидаги таҳрирда баён этиш таклиф этилади:

«Вилоят, туман, шаҳар ҳокимининг ҳисоботи тегишли ҳудудда жойлашган фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг, нодавлат нотижорат ташкилотларининг, сиёсий партияларнинг, оммавий ахборот воситаларининг вакиллари иштирокида эшитилади. Вилоят, туман, шаҳар ҳокимининг ҳисоботини эшитишга бошқа давлат органларининг, корхоналарнинг, муассасаларнинг, ташкилотларнинг вакиллари ва бошқа шахслар таклиф этилиши мумкин».

Юқоридагилардан келиб чиқиб хулоса сифатида таъкидлаш мумкинки, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг давлат органлари фаолияти очиқлиги таъминлаш борасидаги фаолиятини янада кенгроқ қўллаб-қувватлаш ҳамда ривожлантириш мансабдор шахсларнинг жамият олдидаги ҳисобдорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги // Электрон манба: https://uza.uz/uz/posts/mahalla-raislari-saylovi-qanday-otdi_379498.

2. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Шавкат Миромонович Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи. 14.12.2016 й. Электрон манба: <https://president.uz/uz/lists/view/111>.

АХБОРОТ КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИБ СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЭКСТРЕМИСТИК (ТЕРРОРЧИЛИК) ЖИНОЯТЛАР ТАФСИФИ

Эсоналиев Садриддин Нуриддин ўғли,

Андижон вилояти прокуратураси

11.1 бўлим прокурори, 2-даражали юрист,

E-mail: sadriddinesanaliev@gmail.com

Аннотация:Мақолада экстремистик ва террорчилик мақсадларда ахборот коммуникация технологияларидан фойдаланиб содир этиладиган жиноятларнинг ҳуқуқий таъсифи ва улар билан боғлиқ ижтимоий муносабатлар аҳамияти таҳлил этилган. Таҳлил якунида хориж амалиёти ва ушбу соҳадани такомиллаштиришга оид таклифлар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: кибертерроризм, киберэкстремизм, жиноят таркиби, махсус ваколатли идора.

Тан олиб айтиш мумкинки, бугунги кунга келиб айнан экстремистик ва террористик ҳаракатлар содир этилиш механизми янгича кўринишларда тус олмоқда. Бунга бевосита ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилаётган экстремистик ва террористик ҳаракатларни мисол тариқасида келтириб ўтиш мумкин.

Ҳозирда, сиёсий, иқтисодий, диний ва маънавий-мафкуравий кўринишларда содир этилаётган террорчилик ҳаракатларини амалга ошириш механизмнинг янги кўринишлари ривожланиб бораётганлиги, ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этиладиган экстремистик ва террористик ҳаракатларга қарши кураш механизмини ишлаб чиқишда қонунчилик базасини такомиллаштиришни тақозо этади албатта[1]. Масалан, Ўзбекистон Республикасининг “Терроризмга қарши кураш тўғрисида”ги, “Экстремизмга қарши кураш тўғрисида”ги ҳамда жиноят ва соҳага оид бошқа қонун ҳужжатларида айнан кибертерроризм ҳамда киберэкстремизм билан боғлиқ асосий қоидаларни белгилаш мақсадга мувофиқдир[2].

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ–60-сон Фармони билан тасдиқланган 2022 — 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг таррақиёт стратегиясида «Экстремизм ва терроризмга қарши курашишнинг самарали механизмларини шакллантириш» мақсади устувор вазифа сифатида белгиланди[3]. Яъни экстремизм ва терроризмга қарши курашишга қаратилган халқаро ва минтақавий ташкилотларда фаол иштирок этиш, Марказий Осиёда БМТнинг Глобал аксилтеррор стратегиясини амалга ошириш бўйича ҳамкорликдаги саъй-ҳаракатларни биргаликдаги ҳаракатлар режаси доирасида мувофиқлаштириш, кибержиноятчиликнинг олдини олиш тизимини яратиш каби муҳим вазифалар келтириб ўтилди[4]. Бугунги глобаллашув жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш бир қанча имкониятларни яратиш билан бирга, айнан ушбу маконда жиноят содир этишнинг асосий қуролига айланиб қолмоқда[5].

Олим А.Темуров кибертерроризмни электрон усул, халқаро интернет тармоғи орқали амалга оширилаётган террористик жиноят деб атаса, Л.Буранов кибертерроризмга террористик мақсадлар йўлида компьютер ва телекоммуникация технологиялари (асосан Интернет)дан фойдаланиш деб таъриф беради[6], бу борада В.С.Овчинский янада кенгрок тушунтириш беришга ҳаракат қилган, жумладан, у кибертерроризм ва киберэкстремизм хусусида аниқрок фактлар беришга ҳаракат қилган[7].

Сноски:

1. А.Расулев. Ахборот технологиялари ва хавфсизлиги соҳасидаги жиноятларга қарши курашишнинг жиноятҳуқуқий ва криминологик чораларини такомиллаштириш. Юридик фанлар бўйича докторлик диссертация автореферати. – Т.: 2018 й., – 5 б.

2. К.Е.Зинченко, Л.Ю.Исмаилова, А.Н.Караханьян, Б.В.Киселев, В.В.Крылов, Я.М.Мастинский. Н.С.Полевой, Ю.Н.Соловьев, В.В.Хургин, С.И.Цветков. Компьютерные технологии в юридической деятельности. Учебное и практическое пособие. –М.: издательство “БЕК”. 1994 г., –с. 304,

3. Ўзбекистон Республикаси Миллий Гвардияси Ҳарбий-техник институти. Монография: У.А.Анорбоев “Кибержиноятчилик, унга қарши қарши курашиш муаммолари ва киберхавфсизликни таъминлаш истикболлари”. – Т.: 2020 й., - 324 б.

4. Т.Н.Бородкина, А.В.Павлюк. Киберпреступления: понятие, содержание и меры противодействия. Социально-политические науки. № 1. 2018. –135- 137 с. И.М.Рассолов. Право и Интернет. Теоретические проблемы. –М.: Изд-во НОРМА, 2003. –251-253 с. Ш.Толмасов.
5. В.А.Дуленко. Использование высоких технологий криминальной средой. Борьба с преступлениями в сфере компьютерной информации: учебное пособие. Уфа, 2007. – с. 27.
6. И.Г.Чекунов. Киберпреступность: понятие и классификация // Российский следователь. 2012. № 2. – 37-44 с.
7. Тропина Т.Л. Киберпреступность: понятие, состояние, уголовно-правовые меры борьбы: дис....канд. юрид. наук: 12.00.08. Владивосток, 2005.–36-38 с.

ТАРКИБИДА КУЧЛИ ТАЪСИР ҚИЛУВЧИ МОДДАЛАР МАВЖУД БЎЛГАН ДОРИ ВОСИТАЛАРИНИ РЕЦЕПТ БЎЙИЧА ЧАКАНА РЕАЛИЗАЦИЯ ҚИЛИШ ТАРТИБИНИ БУЗИШ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК МАСАЛАЛАРИ

Тошнӣзов Сардор Уралбаевич
Бош прокуратура бошкарма прокурори

Аннотация: Мақолада таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш учун жиноят жавобгарлик чораларига оид нормалар таҳлил қилинган. Таҳлиллар натижалари асосида ушбу воситаларнинг ноқонуний муомаласига қарши курашиш самарадорлигини оширишга қаратилган таклифлар илгари сурилган.

Калит сўзлар: кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддалар, таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситалари, аҳоли саломатлиги, жиний жавобгарлик.

Сўнгги йилларда гиёҳвандлик воситалари, уларнинг аналоглари ва психотроп моддаларнинг қонунга ҳилоф равишда муомаласи билан бир қаторда инсон соғлиги ва ҳаётсизлиги ҳамда жамоат тартибига жиддий таҳдид солувчи кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларнинг ноқонуний муомаласи ортиб бормоқда.

А.Фёдоров гиёҳвандлик воситалари, психотроп моддалар ҳамда кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддалар ноқонуний муомаласининг ижтимоий ҳавфи ҳақида гапирар экан шундай дейди: “кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларнинг қонунга ҳилоф муомаласи гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларига қараганда ижтимоий ҳавфи камроқлиги тўғрисида фақат шартли равишда гапириш мумкин, зеро баъзи ҳолларда, айниқса заҳарли моддалар билан боғлиқ бўлганда, уларнинг ноқонуний савдоси жуда катта ҳавфга эга ва ҳалокатли оқибатларга олиб келиши мумкин, масалан, аҳолининг оммавий заҳарланишига. Кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддалардан гиёҳвандлик ва прекурсор сифатида фойдаланиш мақсадида, шунингдек, бошқа ноқонуний мақсадларда (шу жумладан оғир ва ўта оғир жиноятларни содир этишда) ушбу моддаларни тарқалишининг ижтимоий ҳавфи ҳам мавжуд”.¹

Дарҳақиқат, кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларнинг ноқонуний муомаласининг ижтимоий ҳавфи юқори бўлиб, улардан аҳоли томонидан гиёҳвандлик мақсадида фойдаланилиши давлатдаги криминоген вазиятга ўзининг салбий таъсирини кўрсатмай қолмайди. Шу ўринда А.Шалагиннинг фикрини ҳам айтиб ўтишимиз керак. Жумладан, А.Шалагин кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларнинг орасидаги айримларини (масалан, клофелин, хлороформ, эфир) ғаразли, зўравонлик, жинсий жиноятларни содир этишда фойдаланилиши жиддий муаммо ҳисобланишини, ушбу моддалар ёрдамида жабрланувчи оғир аҳволга солиниб, унга нисбатан жиний хатти-ҳаракатлар содир этилиши ва бунинг оқибатида айрим ҳолларда оғир оқибатлар юзага келиши ҳақида фикр билдирган.²

Мамлакатимизда кучли таъсир қилувчи ва заҳарли моддаларнинг ноқонуний муомаласи ижтимоий ҳавфини инобатга олиб, ушбу моддаларнинг ноқонуний муомаласига қарши курашиш борасидаги қонунчилик ҳужжатлари йилдан-йилга такомиллаштирилиб келинмоқда.

Жумладан, 2019 йил 6 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Дори воситалари ноқонуний айланишининг олдини олиш чораларини кучайтириш тўғрисида”ги ПҚ–4438-сон қарори қабул қилиниб, унда 2019 йил 1 декабрдан бошлаб Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланадиган кучли таъсир қилувчи моддалар рўйхатига киритилган алоҳида дори воситалари буюм-миқдор жиҳатдан ҳисобга олиниши ва уларнинг чакана реализацияси (берилиши) фақат:

¹ Федоров А. В. Сильнодействующие и ядовитые вещества как предмет преступления в настоящее время и до 1917 года – <https://wiselawyer.ru/poleznoe/33118-silnodejstvuyushhie-yadovitye-veshhestva-predmet-prestupleniya-nastoyashhee-vremya> (14.06.2022 йилда мурожаат қилинган)

² Шалагин А.Е. Незаконный оборот сильнодействующих и ядовитых веществ как угроза здоровью населения // Вестник экономики, права и социологии. 2011. № 4. – с. 239.

– ижтимоий дорихоналар;
– гиёҳвандлик воситалари ва психотроп моддаларни сақлаш ва реализация қилиш (бериш) фаолиятига лицензияси мавжуд бўлган дорихоналар томонидан амалга оширилиши белгиланди.

Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 27 сентябрдаги 818-сон қарори билан Кучли таъсир қилувчи моддалар рўйхати тасдиқланиб, **78 та** моддалар ушбу рўйхатдан ўрин эгаллади. Мазкур қарорда тўрт тоифадаги моддалар, яъни “залеплон”, “прегабалин”, “тропикамид” ва “циклопентолат” моддаларининг чакана реализацияси фақат юқорида қайд этилган дорихоналар орқали амалга оширилиши назарда тутилди.

2020 йил 21 июлда Ўзбекистон Республикасининг “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ–629-сон Қонуни қабул қилиниб, у билан таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш учун маъмурий ва жиноий жавобгарлик белгиланди.

Хусусан, Жиноят кодексининг 186³-моддаси бешинчи қисм билан тўлдирилиб, таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш учун жавобгарлик чоралари ўрнатилиб, базавий ҳисоблаш миқдорининг юз бараваридан уч юз бараваригача миқдорда жарима, уч йилгача ахлоқ тузатиш ишлари, икки йилдан беш йилгача озодликни чеклаш ва беш йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси белгиланди.

Қайд этиш керакки, ушбу қилмиш учун жиноий жавобгарлик келиб чиқиши учун шахс дастлаб маъмурий жавобгарликка тортилиши талаб этилади. Бу каби қилмиш учун маъмурий жавобгарлик Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 165¹-моддаси учинчи қисмида назарда тутилди.

Шу билан бирга, Жиноят кодексининг 186³-моддасига киритилган қўшимчаларга кўра, шахс таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини кўп миқдорда бузганда уни жиноий жавобгарликка тортиш учун маъмурий преюдиция талаб этилмайди.

Ушбу жавобгарлик чораларининг Жиноят кодекси ва Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига киритилганидан сўнг бўлган давр таҳлили суд-тергов органларида Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекснинг 165¹-моддаси учинчи қисми ҳамда Жиноят кодексининг 186³-моддаси бешинчи қисмини қўллашда ягона ёндошув мавжуд бўлмаганини кўрсатди.

Хусусан, содир этилиши деярли бир хил бўлган ҳаракатлар тергов органлари томонидан Жиноят кодексининг 186-3-моддаси биринчи ва бешинчи қисмлари билан малакалаш ҳолатлари кузатилди.

2020 -2021 йилларда дастлабки тергов органи томонидан фуқароларнинг кучли таъсир қилувчи моддаларни сотиши билан боғлиқ **7 та** ҳолатнинг **3 тасида** қилмиш ЖК 186³-моддасининг биринчи қисми, **4 тасида** эса, бешинчи қисми билан малакаланган.

Масалан, “А” исмли шахснинг 2020 йил октябрь ойида кучли таъсир қилувчи 600 дона “Тропикамид” моддасини “Б” исмли шахсга 24 млн сўм эвазига сотганлиги билан боғлиқ қилмиши дастлабки тергов органи томонидан Жиноят кодексининг 186³-моддаси биринчи қисми билан малакаланган.

Худди шундай ҳаракат, яъни, 2020 йилнинг октябрь ойида кучли таъсир қилувчи 900 дона “Тропикамид” моддасини сотган “И” исмли шахснинг ҳаракатлари Жиноят кодексининг 186³-моддаси бешинчи қисми билан малакаланган.

Бундан ташқари, ўрганилган кучли таъсир қилувчи моддаларнинг ноқонуний муомаласи билан боғлиқ қилмишлар бўйича чиқарилган бир нечта суд қарорларининг айримларида судлар юқорида қайд этилган ҳолатлар бўйича қилмиш Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс 165¹-моддаси ҳамда Жиноят кодекси 186³-моддасининг айнан қайси қисми билан малакалаш кераклигига аниқ жавоб бермаган.

Суд-тергов амалиётида юзага келган ушбу муаммоларнинг ечими сифатида 2021 йил 27 ноябрда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг “Кучли таъсир қилувчи ёки захарли моддаларни қонунга хилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 33-сон қарори кўришимиз мумкин.

Жумладан, ушбу қарорнинг 18-бандида таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар

мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекс 165¹-моддасининг учинчи қисми билан жавобгарликка сабаб бўлиши, агар бундай ҳаракатлар маъмурий жазо чоралари қўлланилгандан сўнг ёки кўп миқдорда содир этилган бўлса, айбдорнинг ҳаракатлари Жиноят кодекси 186³-моддасининг бешинчи қисми билан квалификация қилиниши белгиланди.

Шунингдек, қарорнинг 19-бандида таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини бунга рухсатномаси (лицензияси) бўлмаган дорихоналарда реализация қилиш кучли таъсир қилувчи моддаларни қонунга ҳилоф равишда ўтказиш сифатида баҳоланиши ва Жиноят кодекси 251¹-моддасининг тегишли қисми билан квалификация қилиниши лозимлиги қайд этилди.

Бизнингча, Пленум қарорининг мазкур бандлари юқоридаги муаммоларнинг тўлиқ ечими эмас. Зеро, қарорнинг 18 ва 19-бандларида дорихоналарда фаолият юритмайдиган фуқаролар ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисмида назарда тутилган жиноят субъекти ҳисобланмаслигига оид тушунтириш берилмаган.

Бунинг оқибатида ҳанузгача ҳуқуқни қўллаш амалиётида кучли таъсир қилувчи моддаларнинг ноқонуний муомаласи билан боғлиқ жиноятларни малакалашда хатоликлар мавжудлигини кўришимиз мумкин.

Жиноят ишлари бўйича Оҳангарон шаҳар судининг 2022 йил 3 июндаги ҳукми билан фуқаро “У” ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисмида назарда тутилган жиноятни содир этганликда айбли деб топилган. Ҳукмга кўра, 2022 йил 16 февраль куни фуқаро “М”нинг аризасига асосан ўтказилган тезкор тадбирда фуқаро “У” фуқаро “М”га жами 240 000 сўм эвазига 108 дона таркибида “прегабалин” моддаси мавжуд бўлган “Зардекс” номли дори воситасини ўтказган вақтида ушланган. Дастлабки тергов органи фуқаро “У”нинг ҳаракатларини ЖК 251¹-моддасининг учинчи қисми билан айблаган бўлса-да, суд Пленум қарорининг 18-бандига асосланиб, “У”нинг ҳаракатларини ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисмига қайта малакалаган. Лекин суд ҳукмида келтирилган маълумотларга қарайдиган бўлсак, фуқаро “У” жиноят содир этиш вақтида кучли таъсир қилувчи моддаларни сотиш ваколатига эга бўлган дорихонада ишламаган. Шу сабабли, бу ҳолатда фуқаро “У”га дастлабки тергов органлари томонидан эълон қилинган айблов тўғри бўлган, деб ҳисоблаймиз.¹

Юқоридагиларга асосан, Пленум қарорининг 18 ва 19-бандларини битта бандга бирлаштириб, уни қуйидаги тахрирда баён қилиш таклиф этилади:

“Таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш Ўзбекистон Республикаси Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси 165¹-моддасининг учинчи қисми билан жавобгарликка сабаб бўлади. Агар бундай ҳаракатлар маъмурий жазо чоралари қўлланилгандан сўнг ёки кўп миқдорда содир этилган бўлса, айбдорнинг ҳаракатлари ЖК 186³-моддасининг бешинчи қисми билан квалификация қилинади.

Судларга тушунтирилсинки, ушбу моддаларда белгиланган жиноят (ҳуқуқбузарлик) махсус субъект, яъни таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш ваколатига эга бўлган дорихоналарда фаолият юритувчи шахс томонидан содир этилади”.

Ушбу ўзгартиришларнинг Пленум қарорига киритилиши келгусида ҳуқуқни қўллаш амалиётида таркибида кучли таъсир қилувчи моддалар мавжуд бўлган дори воситаларини рецепт бўйича чакана реализация қилиш тартибини бузиш ва кучли таъсир қилувчи, заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноятларни квалификация қилишда ягона ёндашув шаклланишига хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2012–ХII-сонли Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси – <http://lex.uz/docs/5601201>.

2. Ўзбекистон Республикасининг 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган 2015–ХII-сонли Қонуни билан тасдиқланган Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик

¹ <https://public.sud.uz> (10.08.2022 йилда мурожаат қилинган).

тўғрисидаги кодекси – <http://lex.uz/docs/97664>.

3. Ўзбекистон Республикасининг 2020 йил 21 июлдаги “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида”ги ЎРҚ–629-сонли Қонуни – <http://lex.uz/docs/4905547>.

4. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019 йил 27 сентябрдаги “Ўзбекистон Республикасида кучли таъсир қилувчи моддалар муомаласини тартибга солиш тўғрисида”ги 818-сон қарори – <http://lex.uz/docs/4532164>.

5. Ўзбекистон Республикаси Олий суди пленумининг 2021 йил 27 ноябрдаги “Кучли таъсир қилувчи ёки заҳарли моддаларни қонунга ҳилоф равишда муомалага киритиш билан боғлиқ жиноят ишлари бўйича суд амалиёти тўғрисида”ги 33-сон қарори – <http://lex.uz/docs/5809125>.

6. Федоров А. В. Сильнодействующие и ядовитые вещества как предмет преступления в настоящее время и до 1917 года – <https://wiselawyer.ru/poleznoe/33118-silnodejstvuyushhie-yadovitye-veshhestva-predmet-prestupleniya-nastoyashhee-vremya>.

7. Шалагин А.Е. Незаконный оборот сильнодействующих и ядовитых веществ как угроза здоровью населения // Вестник экономики, права и социологии. 2011. № 4. – с. 239.

8. <https://public.sud.uz>.

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 1-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000